

GÖTEBORGS UNIVERSITET

Det här verket har digitaliserats i ett samarbete mellan Litteraturbanken och universitetsbiblioteken i Göteborg, Lund, Umeå och Uppsala.

Alla tryckta texter är OCR-tolkade till maskinläsbar text. Det betyder att du kan söka och kopiera texten från dokumentet. Vissa äldre dokument med dåligt tryck kan vara svåra att OCR-tolka korrekt vilket medför att den tolkade texten kan innehålla fel.

Därför bör du visuellt jämföra den tolkade texten med de scannade bilderna för att avgöra vad som är riktigt.

Om du anser dig ha upphovsrätt till detta material, ber vi dig vänligen kontakta Göteborgs universitetsbibliotek.

The digitisation of this work is a collaboration between The Literature Bank and the university libraries in Gothenburg, Lund, Umeå and Uppsala.

All printed text is OCR processed into machine readable text. This means that you can search the document and copy its text. Older documents with print in poor condition can be hard to process and may contain errors. Compare the interpreted text visually to the scanned image to determine what is correct.

If you believe you own the copyright to this work, please contact the Gothenburg University Library.

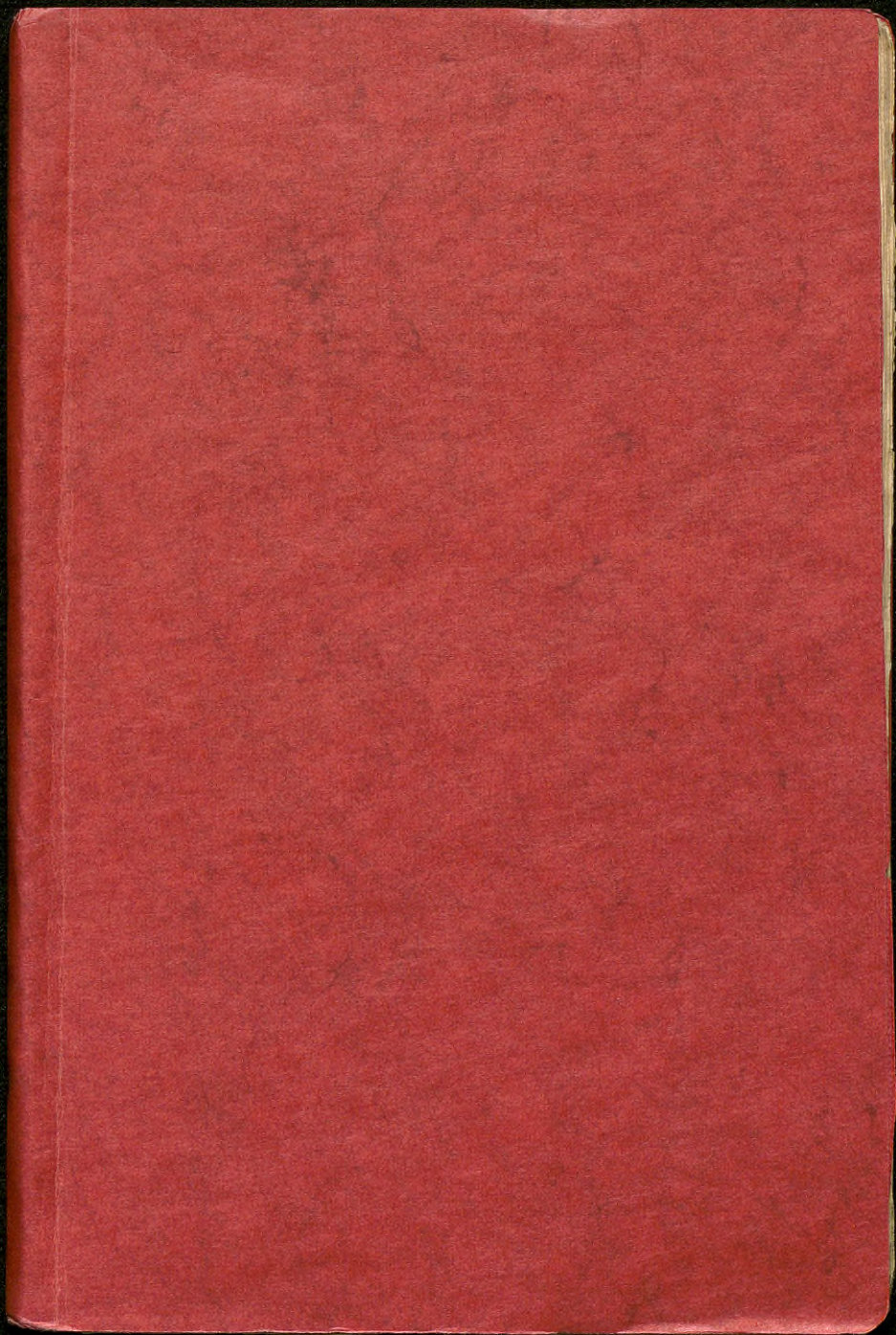
GÖTEBORGS
UNIVERSITET

LUNDS
UNIVERSITET

UPPSALA
UNIVERSITET

LODA
W

TEATER-

OCI

SKOLPOJKSMINNEN

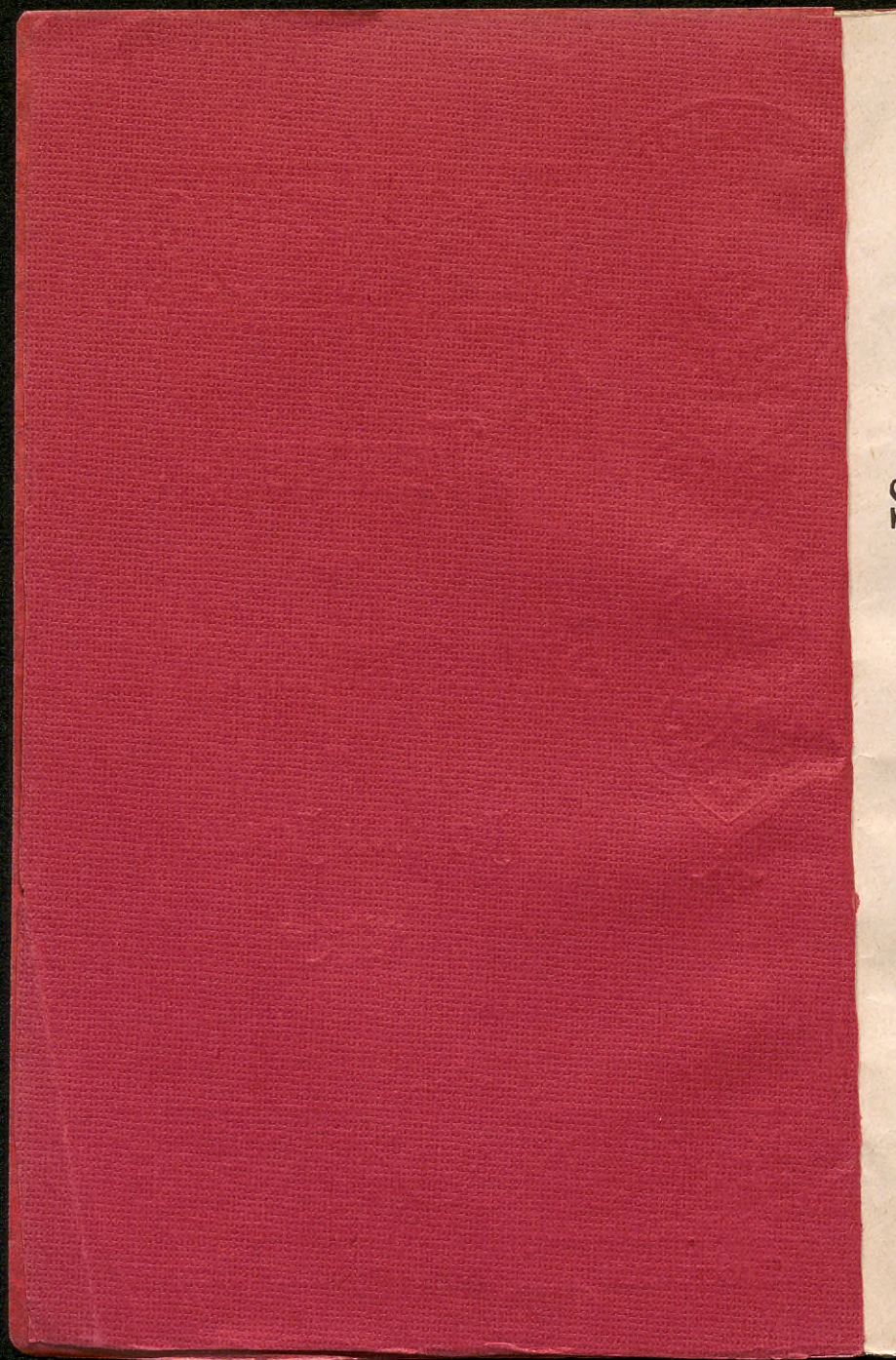
AF

JOHAN JOLIN

STOCKHOLM

ADOLF BONNIER

UPPSALA UNIVERSITETSBIBLIOTEK

16000

000414582

TEATER-

OCH

SKOLPOJKSMINNEN

AF

JOHAN JOLIN

STOCKHOLM

ADOLF BONNIER

Kongl. Hof- och Universitetsbokhandlare.

THEATER

SKOLBOKFÖRSLÄPPNINGEN

JOHAN JOHANSSON

STOCKHOLM,
ISAAC MARCUS' BOKTR.-AKTIEBOLAG,
1895.

m
oc
sl
si
sr

n
v
p
å
r
s
o
st
st
o
b
st
si
b
b

Emilie Högqvist och Debutanten.

(Ur mina teaterminnen.)

I.

Första gången mellan kulisserna.

Sälla tider, hägrande ur minnets blåa fjerran, ungdomens, öfvermodets, de djerfva förhoppningarnes tider! Sex och tjugu år! Det är icke längre ynglingen, som tanklöst slukar stundens nektar, det är den unge mannen, som sökt sig ett mål och spänner sina vingar, för att nå det så snabbt och så lyckligt som möjligt.

Hösten var inne. Jag hade återkommit från Skandinavismens jubeldagar i Danmark 1845, genomlevvat några veckor af idel vänskaplighet, fröjd och enthusiasm, blifvit presenterad för Oehlenschläger, och, bjuden till hans bord, åhört hans älskeliga föreläsningar såsom den finaste efter rätt, hvarmed han trakterade sina gäster; alla mina glänsande sommarminnen sväfvade som sagobilder ur tusen och en natt förbi min själ, och fylde den med det friskaste lefnadsmod. Den viktiga dagen nalkades med jättesteg, dagen för min debut. Uppmuntrad från alla håll och af män med sådana namn som Hwasser, Geijer, Atterbom, Oehlenschläger och Thomander, borde väl den unge studenten icke känt en fläkt af bäfvan, och likväl lägger sig ännu efter ett och tjugo år en blytyngd öfver mitt bröst vid blotta erinringen om den stund jag första gången beträdde tiljan.

Teaterdirektören baron Hamilton hade välvilligt och uppmuntrande mottagit mitt förstlingsarbete »En Komedi», i hvilket lustspel jag skulle debutera. Som orlofsedel för stycket bifogades ett bref från dåvarande professor Thomaner, som granskat pjesen och efter åtskilliga vänliga omdömen afslutade sin kritiska epistel med det välvisa rådet: »Litet mindre »Gud» och litet mindre »Fan» i dialogen skulle inte skada stycket, som, enligt min tanke, inte behöfver anlita sådana stormakter, för att göra lycka.»

Från teaterverldens högre regioner omhuldades jag, såsom jag sagt, på det hjertligaste, men det återstod för mig, att göra mitt inträde mellan kulisserna. Det var under en förmiddagsrepetition jag första gången trefvade mig fram i det dunkel, som den tiden, under oljelampornas period, gjorde scenen åtminstone under öfningstimmarna nästan till en förgård åt grafven. Min hvita studentmössa blef dock snart en sorts fyrbåk, som lotsade de repeterandes blickar till min ringa person. Jag hörde ett sakta mummel: »År det han, debutanten, han som skrivit pjesen?» Jag gjorde en artig och ödmjuk bugning, som besvarades af ingen, ty ingen kunde egentligen taga den för sin räkning, då jag icke blifvit för någon presenterad. Snart framträdde en fryntlig, rättfram man, som jag i början tog för en sjökaptän, men som befanns vara teaterregissören.

»Jaså, herrn ä' här; baron har talt med mig om herrn. Nå, när ä' herrn klar med sina affärer?»

»Vore allt så klart som mina affärer», genmälte jag i samma frimodiga ton, — »skulle affären genast vara klar, men nu behöfver den allt tid på sig, för att klarna litet mera.»

»Jaså, herrn ä' ordlekare; tjenare sa' Krusen.»

Vid denna på en gång buttra och muntra replik hördes ett och annat bifallande skratt från de närmast stående, och en liten mager man pepprade regissörens svar med det tillägget: »ordlekare, det vill säga i öfversättning på abcboksvers:

»Liksom till öfverflöd ett fåfångt \approx vankar,
Så under många ord röjs ofta brist på tankar.»

Jag hade fått min första lilla »dufning». Magermannens ord hade framkallat ännu en liten svallvåg af munterhet, som ökades nästan till brottsjö, då en af skådespelarne puffade den spenslige i sidan under utropet: »Akta dig, Söderberg, han ämnar gå i din genre.»

»Låt honom gå, jag åker!» genmälte Söderberg med en stolt sidoblick åt min obetydlighet, under det ett sorl af: »Söderberg är qvick, Söderberg är qvick», fylde den redan förut för mig så kvalmiga teaterluften med tunga moln af idel ovänlighet.

Jag stod der ensam, lutad mot stammen af ett teaterträd. Regissören hade gått till sin byrå, de repeterande hade en ensemble-scen, som samlade dem alla ned mot rampen. Jag kände på mitt bröst en qvarnsten, som inte kunde rubbas hvarken af Hwasser, Geijer, Atterbom, Oehlen-schläger eller Thomander. Alla dessa storheter kunde i detta ögonblick ingenting uträtta till min förnån. Det gälde att reparera min misslyckade entrée i denna samling, för hvilken jag nu var främling, men som inom kort (jag skyndar att förklara det) bemötte mig från alla håll både med vänlighet och tillmötesgående.

Det bästa parti jag kunde taga, vore att smyga mig bort lika obemärkt som jag gjort mitt inträde, men mina steg hejdades af regissörens kommandostämman:

»Lindqvister! ici! Skaffa hit Thorsell till klockan fem i qväll! Bär honom hit död eller lefvande!»

Det var teaterordonnansen, som mottog sina instruktioner i denna muntra stil.

Jag stod der ännu kvar i den djupa skuggan af mitt träd, funderande öfver de repeterandes lyckliga förmåga att, ostörda af alla dessa högljudda order, kunna memorera sina långa roller. Söderberg passerade förbi mig med nonchalanta steg, gnolande på en aria ur Friskyttan. Han tycktes

i förbigående vilja beräkna huru många tum jag kunde vara högre, och fann sig troligen, efter någon sträckning på vadorna, belåten med slutkalkylen. Denne min förste lille buse vid scenen blef innan kort en af mina hjertligaste och tjenstvilligaste vänner, och förgäfves sökte kamraterna reta honom till fiendlighet genom att i hans närvaro titulera mig för »första komikern». Söderberg insåg lika väl som hvarje sann artist, att konsten icke känner någon rangrulla. Det högsta är det rent konstnärliga, och detta beror icke på ramens dimensioner, det rymmes lika väl inom fliken af en bondjacka, som inom vecken af en konungamantel, det uttalar sig lika hörbart i en suck, ett halfqväfdt ord, som i en storartad plastisk attityd, det — men jag går ju från ämnet, jag går ju från min skugga och mitt teaterträd.

Plötsligen gled någonting liknande en sommarsky, be-lyst af solsken, fram genom det tunga mörkret å scenen, och ur skyn förnam jag en englastämman:

»Kjellberg! Kjellberg! Vill du vara så god och presentera mig för herr — herr Jolin, det är ju så?»

Jag fördes i hast som upp i sjunde himlen. Denna spåda och dock så fylligt klara stämman hade ju så många gånger hänfört mig som Jungfrun af Orleans, som Ophelia, som Farliga Tanten, som, som, som — jag har ej rum för alla mina som. Det var *Emilie Högqvist*, som räckte mig sin lilla fina hand, och helsade mig med de blida orden: »Välkommen till oss! Lycka till med den nya pjesen, om hvilken jag hört baron Hamilton säga så mycket godt. Jag hoppas att vi snart ska' bli goda vänner och kamrater!»

Qvarnstenen ramlade ögonblickligen från mitt bröst, min tunga fubblade med någonting om »lycka och ära», medan min hand behöll den systerliga räddarinnans under en ordlös bön om hjälp och stöd.

Och stödet svek mig inte. Inom två minuter var repetitionen slutad och *Emilie Högqvist* presenterade mig för alla de närvarande. Välkomningar och handkramningar.

Lille Söderberg mätte i bakgrunden scenen med stora steg och sporde Kjellberg: »Har han sångröst, kan han sjunga?»

»Som en näktergal» — tröstade den humoristiske regissören, i det han vänligt slog mig på axeln under varningsorden: »Stå nu inte och förgäpa sig på mamsell Högqvist, då lär herrn sig aldrig sina roller.»

Huru det nu gick med »förgäpningen», är en sak för sig, men säkert är, att jag alltid haft svårt att lära mig mina roller.

II.

En liten middag hos Emilie Högqvist.

»Får jag inte lof att bjuda på ännu en liten bit? Den här kalkonen är inte dålig; — och så litet tryffel?»

»Det är alldeles för fint för en tarflig student.»

»Det är lika mycket för fint för en fattig aktris, men jag har en gammal vän och brukspatron i Bergslagen, som applåderar mig, när han är i Stockholm, och skickar mig då och då ett par ypperliga kalkoner, när han är på landet.»

»Jag tycker mest om honom, när han är på landet», skämtade den godmodige regissören, i det han tog för sig ytterligare en ärlig portion af den läckra rätten.

»Nå, gudskelof, den der människan behöfver man då inte truga, han är öppen och rättfram som — som —»

»Som Regeringsgatan fram till »Nya vägen», ja. Tjenare, min nya bror *debutandus*, *debutanda*, *debutandum*! Slutar på *dum*, som all latin. Smaka på det här vinet, det är inte köpt på operakällaren. Ah! Gudadryck och englagåfva! Tack för middagen, lilla Emilie! Desertten får jag en annan gång. Jag måste hem och skriva »blå

lappar». Att aktörer ska' bli sjuka, det borde vara förbudet i kontrakterna. Morgens, Fischer! Tack, tusen tack! — Lindqvister! Ici! Vänta då, snabbblöpare! Jag kommer efter som Arbogaölet.»

Och efter denna adress till ordonnansen i tamburen, rusade den punktlige och pligtrogne regissören, min nyssförvärfvade bror, från det läckra middagsbordet, och lemnade den firade skådespelerskan på tu man hand med debutanten.

Att beskrifva elegansen i den lilla vackra våningen två trappor upp i hörnet af Malmtorgsgatan och Gustaf Adolfs torg, att uppräknä i detalj alla dessa luftiga hvilstolar, yppiga soffor, utmärkta tafflor, statuetter och gravyrer; det vore att draga uppmärksamheten allt för mycket från ställets genius, den högresta, furstinnelika, smärta gestalten, fin, graciös och strålande skön, så som man drömmer sig en af förälskade trubadurer besjungen borgfröken vid Rhenfloden under medeltiden.

Men en vrå af detta poetiska hem står ännu alltför lifligt för mitt minne, att jag icke skulle använda den som staffage på min taffla.

Vi hade stigit upp från middagsbordet och satt oss i det lilla kabinettet, våningens hörnrum. Värinnan tog plats i hörnet af en originell soffa i göthisk stil, rikt ornerad och lackerad i svart, samt klädd med hvitt, småblommigt siden. En bred spegel i samma göthiska stil, två smakfulla kandelabrar och ett par högkarmade länstolar, allt i svart, fulländade möbelgruppen på den korta väggen. Jag satt i en af länstolarna och på bordshörnet mellan konstnärinnan och debutanten ångade kaffet från en elegant silfverservis. Ur den till spisel arrangerade kakelugnen flammade en vänlig brasa, den enda, men tillräckliga belysningen i rummet. Det var som om i dess milda värme husets penater inbjödo till hjertlighet och förtroende.

»Men säg mig nu uppriktigt — vi ha ju varit bekanta, vi ha varit vänner och kamrater en hel vecka, jag

har dagligen repeterat »En fantasi» och Jo. Jo. »En komedi», de skola ju följas åt på första representationen, och jag gratulerar mig till sådant sällskap — säg mig nu *uppriktigt*, är det af verklig inre håg och oemotståndlig *kallelse*, som Jo. Jo. beträder scenen!

Hon lade sin fina hand på min arm, och vid skenet af brasan blixtrade en diamant på hennes hvita lilla hand, liksom en lysmask på bladet af en näckros.

Hvad skulle jag svara?

I detta ögonblick öppnades kabinettsdörren på glänt och man önskade tala vid den sköna frågerskan.

Hon försvann med en lätt suck och ett leende: »förlåt, förlåt, jag har så mycket affärer.»

Dörren sköts igen, men ett lätt luftdrag förde den på glänt, och utan att lyssna, kunde jag höra det hviskande samtalet derute.

»Min kassa är alldeles tom. Jag vexlade min sista tjugufem-riksdaler i middags. Fattiga skomakarens fick femton, och nu har jag tio kvar. Jag kan väl inte göra mig alldeles utan tills i öfvermorgon, då jag får från teatern.»

»Men husvärden har hotat att låta kasta ut dem i qväll, han har redan lyftat af fönsterna, så att hon bor med sina tre barn så godt som i fria luften.»

»Stackare! Stackare! Herre Gud, bär genast hit de små, ge dem litet namnam, ge dem risgrynsgröt som sist, det är fattiga barns kalasmat. För allt i världen, här är tio riksdaler. — Jaså, femton skulle det vara. Så låna mig då — ack det var sannt, dina pengar äro också slut. Se här, ge henne den här lilla ringen, för den får hon fem riksdaler många gånger. Hjelp henne du att sälja den hos Möllenberg, så blir hon inte misstänkt för oärlighet. Skynda, skynda! De arma, arma barnen!»

Jag hörde ett halfqväfdt: »Gud välsigne» och ett sakta: »Seså, seså! Inga tårar! Nå, nå, ingen handkyssning, intet afgudereri! Tag mig i famn rätt och slätt, kära madam

Lundholm, och bed Gud för mig i qväll, när barnen ha fått mat och värme.»

Jag hörde en liten suck och en lätt snyftning, ett sådant der hastigt och summariskt bokslut med gråtlynta ögon. Madam Lundholm hade inte ensam haft dimma på själsspeglarna.

Emilie Högqvist sväfvade åter in i kabinettet och intog sin förra plats, i det hon behagfullt serverade kaffet.

»Nå, hur var det? Jag fick intet svar på min fråga.»

»På somliga frågor kan man behöfva lång betänketid. Får jag under tiden göra en annan? Mamsell Högqvist hade nyss på lillfingret en sådan liten utmärkt briljant, en riktig aftonstjerna; får man betrakta den litet närmare?»

»Jaså, *den!* Den har jag — lagt af mig — jag minnes inte hvar. Lite kaffe, innan det kallnar.»

»Ringen är väl inte tappad?»

»Tappad? Hur så?»

»I någon brunn?»

»Brunn? det var en lustig supposition. Jag springer aldrig till några brunnar — *numera.*» — En lätt suck drog hennes minne till barndomens torftiga dagar. — »*Brunn?* Sådana idéer!»

»Ja, den djupaste brunn af alla.»

»Hvilken då?»

»*Barmhertighetens.*»

»Aha! Jaså! Fy, fy! Min unga herre har lyssnat. Det var mycket, mycket fult! Sådant gör man blott på scenen, då rollen befaller det, men aldrig i verkliga lifvet. Fy!»

»Dörren stod på glänt, och när englar tala är det en pligt för de dödliga att höra.»

»Vackert sagdt, men fult handladt! — Jag tyckte jag drog igen dörren så noga och jag hviskade så tyst. — Seså, lofva mig nu att inte omtala det der slarfvet inom teatern, man misstyder så ofta ens bästa uppsåt. Dess-

utom, Herre Gud, då man sjelf spisar kalkon, kan man väl undvara en bit af bordsbrödet. — Seså! Enfin! Nå, hur var det med den inre kallelsen?»

»Uppriktigt sagdt, den har jag aldrig kommit att tänka på.»

»Men hur kan väl en ung man i lyckliga omständigheter, som jag hört, och med de bästa relationer, en ung man med framtid för sig, vilja handllöst kasta sig in i detta rysliga teaterlif, som under alla sina blommor gömmer ännu flera törnen? Något hemligt skäl, som jag inte har rätt att utforska, måste ligga till grund, ty säkert är Jo. Jo. för förständig att beträda vår vanskliga bana endast af en nyck eller på uppmuntran af några beundrande vänner. Ack, i vänners ögon är man alltid en stor talang, men inför publiken finnas inga konsiderationer.»

Jag ordade något om min barndom, då jag vid tolf års ålder skref mina första små pjäser, uppförda för skolkamraterna; om mitt uppträdande i Upsala, med en framgång, som kom flera af dess professorer att tillstyrka mig scenen som framtidsarena, och om min svårighet, att i universitetsstaden, der jag tillbringat tolf terminer, kunna bestämma rätta marschrouten för mina studier.

»Men alltihop det der är inte något rent motiv, utan bara slarf. Nej, olycklig den, som beträder tiljan utan verklig inre sporre, utan den brinnande eld, som kan släcka alla hjertats hemliga tårar och luttra oss till mod och ihärdighet. Tänk bara, huru många strider, innan man får sin första afbetalning af endast *rättvisa*, — rättvisa från direktionen, rättvisa från publiken och kritiken. — *Bifall*, ack, det går så lätt att få, men *rättvisa*, det är en skatt med många lås och bommar. — Man får en superb roll, den spelar sig snart sagdt sjelf, om man inte är alldeles oduglig som artist. Man befinnes utomordentlig, applåderas och berömmes; hvarenda qviekhet och finess är uteslutande aktrisens förtjenst, författaren blir helt och hållet förgäten. Man har *skapat* en roll, heter det, då

det tvärtom är rollen, som skapat ens triumfer. Lyckan tömmer hela sitt fullhorn öfver en, och man är på höjden af sin ära. — Men så kommer något i olag med direktionen, de goda rollerna tryta småningom, någon annan skall favoriseras, publiken vill ha ombyte — likt barnen med sina leksaker — man får fadda biroller, skådespelarkonstens frätsår och dess idkares ruin; — hvad är att göra, der ingenting *kan* och ingenting *får* göras? Det finnes bifigurer, som tillhöra taflans dimmigaste bakgrund, och der det är ett brott mot konsten, att vara framstående eller låta sig bemärkas. Så kommer man in, tack vare de fordna gymnarnes ogunst, i en serie af sådana partier, och — ens olycka är gifven. Man är en tråkig, en obetydlig aktris eller aktör, det är allt; man ökar legioantalet af medelmåttorna, och ens föregående triumfer äro glömda af den publik, som ger sina pengar för att njuta af stunden och inte af det förflutna. Nej, nej, jag känner till allt det der. Uff, jag har predikat, så att jag förtjenar en liten påtår kaffe.»

Men hon hade inte predikat för döfva öron, hennes ord gingo mig redan då djupt till hjertat.

»Nej, snälle Jo. Jo! Har man inte då den inre brinnande kallelsen, som eggjar och sporrar till framgång, till ära, till hämd, ja, så fult det låter, till *hämd* på dem, som velat trampa ens konstnårsande i stoftet; då går det bakut med hela menniskan och då blir man det dåligaste af allt dåligt, en dålig aktör. Skomakarn kan få göra dåliga skor så mycket honom lyster, ty ingen tvingas att köpa dem, men publiken, som betalar på förhand, den hämnas sin förlust genom att hata och förakta de dåliga aktörerna. Och ändå, kanske var den dåliga aktören helt enkelt en utmärkt konstnär, men som af ödet eller dess målsman direktionen, blifvit tvingad in i ständiga komparskostymer. — Tänk på *Hyckert* till exempel. Huru många år hölls inte han tillbaka, tills han på en gång förvånade alla som en artist af första rangen. Nej, har man inte

mod att *kämpa* sig fram, då bör man aldrig tillhöra teatern. Man talar om våra intriger och kabaler. Är det intrig, att en konstnärssjäl vill lefva, är det kabal, att han vill belysas af rampen och inte af lamporna borta vid fonden? — Nå, hur är det med den inre kallelsen?»

Jag satt försänkt i djupa tankar, tunga åskmoln gingo öfver mitt nyss så klara sinne.

»Jo. Jo. — förlåt att jag nyttjar den roliga psevdonymen som titel, men jag har nu engång tagit mig den fula vanan — Jo. Jo. skall göra lycka, stor lycka vid debuten, det spår jag för sannt. Jag har sett det af repetitionerna, jag har märkt det på arbetsfolket.»

»Arbetsfolket?»

»Ja, arbetarne vid teatern; när de trängas i främre kulissen och med öppna munnar och lifvade blickar följa gången af en repetition, då gör alltid pjesen lycka. Molière rådfrågade sin hushållerska, jag spörjer mina arbetskarlar.»

»Nå, hvad ha arbetskarlarne profeterat?»

»De ha kiknat af skratt och nickat god mening åt hvarandra. Också jag har skrattat af hjertats grund, och de medspelande ha tvingats att dra på munnen, huru blaserad än en gammal skådespelare eller skådespelerska måste vara, när det gäller infällen och roligheter. Allting tyder således på det bästa, och häruti ligger just *faran*. Om nu Jo. Jo. gör en stormande lycka i denna roll, med sina många skiftande facer och klokt eller oklokt beräknad på att bjuda publiken en anrättning, så rik och lockande som möjligt; — hvad kommer sedan?»

»Vid mina år tänker man inte långt in i framtiden.»

»Men publikens anspråk växer med framgångarne.»

»Jag får väl skrifva något nytt.»

»Ett nytt, som är bättre och pikantare, annars är det snart förbi med det lilla ryktet. Framåt, uppåt! ropar man till oss med applåden. »Dansa nalle, vig och ledig! —»

»Men ingen författare har någonsin gått framåt i

kronologisk ordning» — invände jag alltnera modstulen. — »Aktörer och aktriser likna en person, som vandrar i snömodd; det går framåt, fast man då och då slinter ett steg tillbaka.»

»Publiken vill inte betala sina biljetter för att se några steg tillbaka.»

»Men, hvad vill då mamsell Högqvist att jag skall göra?»

»*Lycka*», replikerade skådespelerskan lakoniskt, med ett af sina ljufvaste småleenden, i det hon sakta klappade min arm. Mina frågande blickar förmådde henne att fortsätta.

»Förlora nu för allt i verlden inte modet, bästa Jo. Jo., derföre att jag bygger upp ett helt babelstorn af svårigheter, och se icke så förtviffad ut! Det är bara en princip hos mig, att måla så svart som möjligt porten till det paradiset, dit alla unga fantasterna längta ifrigare än Adam och Eva till sitt Eden. Nej, gör lycka och blif lycklig! det är min vänskapliga önskan, men behåll ännu en tid den hvita studentmössan, ungdomens och frihetens symbol, återvänd efter det korta sällhetsrus, som applåderna och bravoropen framkalla, till Upsalalifvets fröjder och allvar, men bind inte vid sin unga andes vingar blyklumpen af ett aktörskontrakt. Tro mig, jag talar som en vän, som en äldre syster.»

Jag fattade den systerliga handen och vågade kyssa den med en broders tacksamma ömhet.

»Seså, jag tror man blir melankolisk», fortsatte konstnärinnan leende, i det hon makade några bränder samman till en klarare belysning af kabinettet — »sådant kommer af skymningen, och går bort med den. Nå, för tredje och sista gången, hur är det med den *inre kallelsen?*»

»Jo, jag känner, att jag har en sådan», utbrast jag, »men den är af egen art. — Jag har sex år, tillbragta under drömmier och vankelmodiga studier, studier utan mål, sex år af kanske förlorad ungdomskraft att försona. Jag behöfver ett nytt, friskt och verksamt lif, som kon-

sumerar alla mina känslor och tankar, ty jag vill komma ifrån mig själf och några sorgsna minnen. Jag behöfver godtgöra, jag behöfver — *glömma*.»

»Jungfrun af Orleans» betraktade mig lugnt och forskande; jag kände mig genomborrad af en sierskas blickar.

»*Glömma?*» hviskade hon med en knappast hörbar suck — »och *redan?*»

Hon steg långsamt upp, fattade ett elegant stryksticksetui och redde sig att tända lampan på bordet. Plötsligen hejdade hon sig och satte sig åter i soffhörnet.

»*Glömma?* — upprepade hon, liksom talande för sig själf. — »Stackars Jo. Jo!»

Hur hon tydde eller tänkte, alltnog jag lät henne tyda och tänka. Vårdaste läsare! Man kan bigta mycket, men inte *allt* af hvad man har att glömma eller minnas.

Vi sutto båda en lång stund tysta, och båda stirrande på den döende brasan. Vi läste stumma i hvarandras och våra egna tankar.

»*Glömma*», återtog hon ännu en gång, i det hennes stämma blef allt mer och mer vibrerande och liflig — »der ha vi en sporre, som duger för en konstnär, en gnista för att tända hans heliga eld. Att glömma oss själfva och att med hela vår varelse flytta in i en annans, det är vår högsta, vår svåraste uppgift. — Lika tråkigt och själsdödande det är, att, likt ett litet skolbarn, inplugga själfva lexan af rollen, och att intvinga tankarna inom ett fängelsegaller, som de oupphörligt vilja genombryta; lika helsosamt är detta tvångsarbete för en själ, som behöfver glömma. Ju mera rollens ord och tankar nötas in i vårt minne, ju mera öfvergå vi själfva i den karaktär vi skola framställa.

Hvilken sällhet och tröst för ett hjerta, som vill *glömma*, att identifiera sig med en annans, som lider eller fröjdas genom oss, en drömfigur förstås, men som får lif och verklighet till låns af den, som vill förgäta dem båda.

Ack, huru många gånger, då jag spelat en ung älske-

lig flicka, ett barn från landsbygden, en hjeltinna af ädlaste halt, en af de der englarna, så sällsynta på jorden, men hvilka teaterförfattarne ha så lätt att uppleta; huru har jag icke gråtit af fröjd öfver att åtminstone några timmar hvarje qväll vid rampens sken få vara en sådan der öfverjordisk varelse. Jag har sökt lefva i min roll med dubbelt lif, så att det också skulle räcka till för nattens drömmar; och ofta har jag fortsatt min roll i drömmen, varit genomlycklig också under dvalans timmar, för att sedan vakna — vakna till mina *minnen.*»

Hennes stämma var så bruten af öfverväldigande känslor, att de sista orden knappast hördes. De liknade det döende accordet från en colsharpa, hos hvilken den falska tonen hos en ensam sträng nedtystas af harmoniens sköna fullhet.

Den fina kammarduksnäsduken mottog och hejdade den tåreflod, som så länge låtit hennes stämma vibrera. Ack, det var inte första och inte sista gången det lätta floret sönderklämde de perlor, af hvilka hennes lidande själ flätade sig försoningens krona.

Hastigt ristade hon sitt sköna, lockiga hufvud, liksom för att bortskaka dess alla tankar, tårar och minnen, steg upp, tände lampan, rörde om bränderna i brasan, gnolande med lekfull stämma: »Ah, quel plaisir d'être soldat!»

Förvandlingen var några sekunders verk. Nyss i skymningen, en sorgfull qvinna, som vyssjar, likt modren det qvidande barnet, sitt sjuka hjerta till ro; nu vid skenet af den bländande salongslampan, en dam af verd, en leende markisinna, som med oemotståndligt behag skjuter fram åt gästen en på bordet stående bricka med likörer och konfektyrer.

Hade ej den lätta rodnaden kring de sjäfulla ögonen sqvallrat om hvad kammarduksnäsduken redan visste, skulle ingen kunnat ana, att vårt samtal ögonblicket förut rört upp sjelfva guldsanden i djupet af hennes själ. I det hon serverade mig ett utsökt glas maraskino och sjelf smuttade

några droppar af den doftande drycken, utbrast hon nästan jublande:

»Skål för konsten! och för begges *vår* konst, konsten att *glömma!*»

»Och nu, snälla Jo. Jo., *glöm* alla de mörka spöken jag låtit gå afskräckande öfver scenen, var rask, modig och förhoppningsfull! Glöm framför allt sig sjelf, och var i morgon på generalrepetitionen endast »Calle Wallin», eller hvad han heter, den der äfventyrliga studenten, som vill omvända sin gensträfviga pappa och mamma. Jag sitter osedd i en vrå och ser på, och kommer väl sedan, om jag får lof, med mina små anmärkningar. Förlåt mig nu, att jag helt ohöfligt kör bort min gäst, men jag har repetition om en halftimma och måste först gå igenom min långa lexå, min skräck och fasa, men — min *glömskedryck* och tröst.»

Jag fattade med värma den älskliga konstnärinnans hand och tackade henne för den oförgätliga stund jag fått tillbringa i hennes hem och för de vänliga råd, hvilka skulle slå rot i mitt minne.

»Jag har fått lära mycket på de här timmarna» — slutade jag — »både af konstnärinnan och människan.»

»Åh prat», — skämtade hon, i det hon följde mig ut genom salen. — »Om Jo. Jo. säger åt kamraterna, att Emilie Höggqvist uppträdt som *lärarinna*, då skulle de recensera mig med ett skallande skratt. — Men vi ha hastigt blifvit goda vänner, inte sannt? Jag har af tanklöshet eller tankspriddhet kommit att vända litet ut och in på mitt hjerta. Det göra vi gummor alltid, då vi komma i sällskap med ungdomen. — Ack, den som hade Jo. Jo:s sex och tjugu år!»

»Det måtte icke vara mycket som —»

»Nej, ack!» afbröt hon mig med en lätt suck — »den som bara hade *sex* år, men — *mina egna!*»

Hon afskedade mig med den vänligaste nick.

Jag gick hem grubblande öfver denna ovanliga qvinna,

hvars hela konstnärslif var en leende smärta. Minnet af hennes torftiga barndom korsade ständigt som blixtrar hennes tankar och dikterade hennes handlingar. De frestelser en flicka af hennes ovanliga skönhet utan stöd, utkastad som en spån på livets stormvåg, skulle pröfva, höra icke inom ramen af denna lilla skiss; alltnog, korta fröjder och djupa sorger röjde henne väg till den höga rang hon innehar inom svenska scenens Pantheon; hennes älsklighet som qvinna gjorde och gör henne oförgätlig hos alla dem, som hade lyckan att komma i hennes närhet.

Också står minnet af detta vårt första »på tu man hand» så lifligt för min själ, att, fastän ett och tjugu år lagt sin dimma öfver glaset till minnets nattkikare, erinrar jag mig ännu många delar af vårt samtal nästan ordagrannat. I alla fall, om formen skulle ha blifvit något glättad i de uttryck, som, lagda i konstnärinnans mun här, till följe deraf förefalla något *bokliga*, så hvad är värdet utaf denna kattguldsglans mot det gedigna guldets i hennes tankar och känslor, och åt hvilka hon alltid gaf uttryck, som kunde anstå den mest finbildade qvinna.

Den lilla briljantringen skyndade jag att återköpa hos Möllenberg, och återgäldades jag ett par dagar derefter den summa »madam Lundholm» erhållit för klenoden af den tacksamma konstnärinnan, som blickade på den som på ett kärt minne, och glad öfver min lilla uppmärksamhet, försäkrade: »i dag skall ingen madam sätta mig i penningeförlägenhet.»

Djupt genomträngd af tankarne på alla de svårigheter jag hade att bekämpa vid min förestående debut, och speglande min »kallelse» och min böjelse i de facer af teaterlifvet, Emilie Högqvist så lifligt för mig framställt, beslöt jag att, så vidt jag det förmådde, följa hennes råd, och att, glömmande mig sjelf och allt hvad jag ville glömma, störta mig i den strömhvirfvel, som antingen skulle föra mig räddad ett stycke på väg till konstens dimhöljda mål, eller också begrafva den djerfve i sina djupa vågor.

III.

Generalrepetitionen.

En generalrepetition i denna dag och för tjugu år sedan skilja sig i många väsendtliga fall från hvarandra.

För det närvarande är en generalrepetition ungefärligen detsamma som en första representation, om man förbiser en och annan liten otur med dekorationsförändringarna, eller en och annan bristande »attribut», som icke hunnit bli fullfärdig å »magasinet». De spelande presentera sig maskerade och fullt kostymerade, med undantag af någon eller några af de förnämligare artisterna, som, skyllande på — hvad som helst, och, trotsande reglementet, uppenbara sig i nutidsdräkter, hvilka dock, till deras egares förfång, i jembredd med de lysande kostymerna, ta sig ut ungefär som ett par oskalade potatisar på ett fat med persikor och drufvor.

För tjugu år sedan hade den goda seden af en generalrepetition i kostym ännu icke funnit inträde å vår kungliga scen, trots det ifriga yrkandet från de svenska artister, som vistats i utlandet. Man memorerade sina roller så komplett som möjligt, man spelte hjeltar och konungar i doffelrockar och lifpelsar, för att inte tala om tulubber, och det längsta, hvartill man bringade illusionen, var då man omgjordade sig med ett svärdsbälte eller trädde en dolk i knapphållet på sitt ytterplagg. Man ansågs mer eller mindre fantast, om man »bråkade» för mycket med att spela; man sparade sina inre och yttre krafter till första representationen. Denna gick allt detta oaktadt ofta med en beundransvärd ensemble och med ett lif, hvartill man sporrades af ängslan öfver att icke förut ha pröfvat sina resurser.

Debutanten hade begärt och erhållit tillstånd att få en repetition i kostym, så mycket mera nödvändig särskildt för honom, som tidsutdräkten för hans många och hastiga omklädnader måste på förhand beräknas. När härtill kom, att i några scener två personer i pjesen måste vara ända till förvillelse lika klädda och maskerade, så inträffade nu den ovanliga omständigheten, att åtminstone en del af de spelande sågo ut och betedde sig som om de spelade inför en publik. Fenomenet hade lockat en talrik skara åskådare i salongen.

För en debutant, vare sig som författare eller skådespelare, är en generalrepetitions publik den farligaste af alla. Den sitter der i skumrasket som en flock olyckskråkor; den är tillstades, icke för att önska lycka och framgång, utan för att upptäcka fel och brister, och den högtidliga och konventionella tystnad den iakttager, fyller den arme debutanten med ångest och oro, ty det är likväl denna publik, som förarbetar det blifvande domslutet, och med ryktets hundraklufna tunga friar eller fäller. Att elektricera denna massa af blaserade veteraner i det sköna tjänst, är ingen småsak. Ett litet nådigt leende från denna publik är jemngodt med en bifallsstorm från den första representationens, en liten harkling liktydlig med en »succès de larmes».

Till min olycka förstod jag då inte ännu detta tecken-tyderi, utan ansåg jag mig under första delen af repetitionen nästan ha gjort fiasco.

Komikern Söderberg, som vid en glad sexa på operakällaren hade blifvit min vän och bror, gjorde allt sitt till, för att hjälpa mig med råd och dåd. Också hade han fått en framstående roll i pjesen, i hvilken situationen kräfde, att han under andra akten ända till illusion skulle vara lika maskerad och kostymerad som debutanten.

»Håll, håll, kära bror! För tusan hakar, ta inte så mycket kork i skäggbotten, du blir svart som en sotare!»

Söderberg sväfvade härvid, som en af välviljan be-

vingad tjänsteande, kring min värda person inne i den trånga klädlogen, redan förut belamrad af en perukmakare med biträde samt en vaktmästare.

»Mera hvitt i skäggbotten! Bränn litet postpapper! Så der, tag askan och blanda den med lite »Cremoneser-hvitt». — Så der ja! Nu blir du superb, nu blir du lik mej!»

»Tack och heder! Jag är inte mycket van vid ansigtsmåleri, ehuruväl jag är gammal porträttmålare.»

»Men *sångare* är du inte — he, he, he! — det har jag åtminstone märkt.»

»Se hit åt klippans branter!
Den stolta höfdingen står der,
trotsigt stödd mot sitt gevär!»

Och Söderberg briljerade med hela arian ur Fra Diavolo, medan han svärtade mina ögonbryn.

»Du har nu en präktig stämna, kära Söderberg, men skulle inte ögonbrynet vinklas litet mera, för att likna ditt?»

»Mycke' rätt, mycke' rätt! Åh, om jag hade en skilling för hvar lektion jag fått af Bergen. Det är en lärare, som duger det. Herre Gud, Jenny Lind och jag, vi känna till honom vi.»

»Hans enda värn det är.
Darren! Stormvinden uppenbarar
hans namn och eko svarar:

Djefveln anamma, jag har gjort dej för röd på näsan,

»Diavolo, Diavolo, Diavolo!»

»Så der ja! Fem streck i ögonvrån, vi behöfva inte mera, vi ä' ju bara sextio år, och så litet snusskugga under näsan, efter vi ha snusdosa, och litet svart vax på venstra framtanden, bortnött af pipan. Så ja! nu ä' vi lika som ett par bär. Min halsduk ä' fem tum hög, din ä' sex, duger inte! ändra, ändra! Och så locken i pannan på grå

peruken, lösmagarna lika tjocka, berlockerna köpta i samma snusbod, äkta förgyllning, oäkta karniol. Jag har kork inne i mina stöflar, du får gå litet mera krokig i knäna, så ä' vi lika långa, »Schamo!» — Kan di nu skilja oss i sär, då ska di ha hin häles ögon till binocular!»

Denna maskeringsscen försiggick mellan första och andra akterna, så att min beskrifning har gått den kronologiska ordningen litet i förväg. Låt oss därför hoppa tillbaka i ett enda skutt till ögonblicken före första akten, då den sceniska ordningens jordiska försyn, regissören Kjellberg, huserade som ett rytande lejon med maskinarbetare och »attributkarlar».

»Kom hit, du drumlarnes drummel, är det rätta bordtacket det här? Är det täcke hos en rik major i Skåne? I hvilken tambur har du stulit den här tågmattan? — Seså, svara inte näsvist! Hit med silfverskrifdonet se'n, qvick i bena, om du är tung i hufv'et.»

Och den stackars »attributen» flög som en vindstöt efter skrifdonet, väl vetande, att de godmodiga oqvädinsorden sällan kommo från ett vredgadt sinne.

»Forsberg! Halloh! Ska skyarna dingla in genom taket hos en major i Skåne! Härlig ordning deruppe i luftens rike! Kanske ska det vara *tobaksmoln*, efter gubben röker. Gerna för mej, bara det går i publiken. Tag bort repstumpen der öfver kabinettdörren! Här är ingen som hänger sig i pjesen. Komedi står det på affschen. Ät helvete med Trollflöjtens palm, ska' den synas genom fönstren? Tror ni det växer palmer i Skåne, era ljusens englar! Och skynda på se'n! Tag i för hela dagspenningen på vinden deruppe, knussla inte på krafterna! Det var rätt! Kratsch! Låt det gå undan med lampglasen, det tycker Mothander*), den oljeguden nog om. Noch ein mal, ett lampglas! Skrif opp, sa' Mothander. Finns det

*) Mothander = Lyshållnings-entreprenören.

då ingen, som kan slå en teaterblix i hufvet på dromedarierna deruppe?

Plats på teatern! — Forsberg! Hissa ned fonden, tröskeln sväfvat ett kvarter öfver golfvet. Ska' debutanten göra kullerbytta i dörren? Är det stäldt på försåt! Sätt då benet för honom så gerna. Gudar och gudinnor! När ska' jag få ordning i det här stora menageriet? — Plats! — Låt gå!»

Och med ett väldigt slag af flata handen mot en sida af teatersufflörsjesen, gaf den sceniska försynen tecken till ridåns uppgång.

Mitt hjerta bultade så, att det »slog lock» för öronen.

Första scenen förgick, jag gjorde mitt inträde. Efter några minuter uppmuntrades jag af ett och annat litet skratt från orkestern. Mina kupletter gingo lyckligt, och Johan Berwald, som arrangerat musiken, nickade bifall. Snart blefvo de enstaka skratten små salvor, och vid aktens slut togo de välvilliga orchesterherrarne initiativet till ett sorts bifall medelst stråkarnes slamrande på fiolerna. Då och då hördes likväl en liten hyssjning, icke just i elak afsigt, men för att tysta de skrattande och återföra dem till decorum.

Jag misstydde meningen och mottog liksom en kall dusch på min inspiration. Då skyntade från salongen genom det chaotiska virrvarret af okända och oigenkännliga ansigten en liten helsning från en fin, hvit näsduk. Jag kände i luften, att Emilie Höggqvist, att min beskyddarinna fanns i min närhet.

Plötsligen fick jag nytt lif. Det föreföll mig som om jag vore kringhvärfd af idel fiender, idel faror och motigheter, och som om det gälde att slå sig igenom dem alla. Alla de, som ogillat mitt steg att beträda tiljan, allt hvad jag ville »glömma» sväfvade blixtnabbt och utmanande förbi min fantasi vidöppna ögon, jag tyckte mig ha någonsing att »hämnas», en oförrätt, en missaktning, en för-

kastelsedom. Emilie Högqvists ord lyste för min själ i eldbokstäfver.

Vid aktens slut belönades jag med en dundrande applåd, orchesterherrarna jublade med högan röst sitt bravo. Mina motståndare voro besegrade, förvandlade. De följande båda akterna hade jag endast vänner i salongen.

Och allt detta kanske genom en enda *sann* vän.

Repetitionen fortgick med stigande lycka. Brodren regissören, lika sparsam på beröm som frikostig på anmärkingar, slog mig vänligt på axeln, i det han på sitt vanliga godmodiga sätt yttrade: »Debutandus, debutanda, debutandum! Det går ju, vet ja!»

»Lindqvister! ici!» ropade han fryntligt — »Lindqvister, min gosse, spring efter en halfbutelj sockerdricka! Jag törstar som rike mannen i afgrunden! Här ä' en tolfskilling, ger kyparn något tillbaka, så lägg ned det kapitalet i en sup åt dig sjelf, men fort tillbaka, qvick som en olycka!»

»Lemos, min gosse, kryp ned i hundkojan igen och stå inte här och resonera! Skrufva upp mustascherna, så att debutanten förstår hvad du säger, och vänd inte två blad i sender.»

»Två blad i sender» — puttrade sufflören i det han långsamt makade sig ned på sin post. — »Om det händer en enda gång på tio år, och i en sådan satans kyla som dernere i hålet, bums är den der korpen framme och hackar.»

»Nå, din gamla korpföda», — replikerade regissören, som hörde hans klagan — »fort på din plats, låt oss fortsätta med våra lögner! Plats! Låt gå!»

Och det väldiga handslaget å pjesen lyftade ridån till tredje akten.

Denna akt, i hvilken handlingen fortgår raskare än i de öfriga och der omvexlingen är större, anslog de närvarande på det allra lifvigaste. Sedan ridån fallit, omgafs

jag e
regiss

lättan

morg

té ho

med
märk

fädd

vatte

en fr

distr
spira
hysst

fälla

och

tand

kalla

Vi a

från

hvas

mitt

Men

»glö

med

jag endast af lyckönskande, genom hvilkas komplimanger regissörens stämman hördes varna.

»Ja, skäm bort honom, höj honom till himlen, dess lättare går det åt fanders i morgon på representationen!»

»Jag skall göra dina veck i pannen litet starkare i morgon», lofvade Söderberg högtidligt.

Emilie Högqvist tryckte min hand och bad mig dricka té hos henne.

»Det kommer att gå förträffligt» — helsade hon mig med strålände ögon — »men jag har allt en hel hop anmärkningar.»

»Gå på, gå på!» — uppmanade jag, i det jag andfädd kastade mig i en af hennes mjuka stolar.

»Stackare, så varm och trött. Lite sherry och seltersvatten, det svalkar. Rollen är förfärligt ansträngande.»

»Tack för den lilla viftningen med näsduken, det var en fridshelsing, den gaf mig lugn och mod.»

»Så att Jo. Jo. märkte den? Jag började spåra små distraktioner, ett och annat lyssnande efter sufflören. Inspirationen sjönk vid de små hyssjningarna. Men man hyssjade endast för att bättre få höra dialogen.»

»Den som det hade anat.»

»Dessutom hvad är det för slarf? Ska' en ung man fälla modet för så litet? Tvärtom, motgången ska' lifva och sporra. — Ack, hur många gånger har jag inte, sittande inne å scenen, midt under »brinnande spel», som vi kalla det, hört försmädliga utfall från kamrater i kulissen. Vi aktriser ha visst fått flera par öron, ty vi kunna höra från flera håll på samma gång. Ack, jag har hört ord, hvassare än dolkar, just i samma ögonblick, då jag behöfde mitt ljufvaste småleende, mitt lycksaligaste ansigtsuttryck. Men — derföre är man skådespelerska, för att kunna »glömma» och »hämnas.»

»Aldrig har Emilie Högqvist hämnats en lumpenhet med en annan.»

»Åtminstone aldrig med vett och vilja. Nej, jag me-

nar »hämnas» genom att spela ännu bättre, vara ännu liffigare och älskvärdare. Den pil, som af försätet kastas för att sära och matta, blir sålunda en pisksnärt, som väcker och lifvar. Det är så jag menar, då jag säger: *hämnas*.

Men nu till mina små anmärkningar. Tag litet kall kyckling till smörgåsen!»

»Först och främst talar Jo. Jo. alldeles för fort, det vill säga för fort för oss Svenskar. På *franska* scenen har jag hört talas ändå fortare; men vi Svenskar äro mera lugna än en liffig Fransos. — Vidare äter Jo. Jo. upp sina egna qvickheter.»

»Jag förstår inte —»

»Det vill säga, »flaggar» inte för dem med tillbörlig uppmärksamhet.»

»Ännu en gåta.»

»Att *flagga* för ett infall eller en qvickhet, det är att göra en liten välberäknad paus, hvarigenom infallet liksom blir mera framhållet och observeradt. Sådana der små finter får ingen försmå, annars gå pointerna förlorade.»

»Men det är ju onaturligt, att så 'der puffa för ett eller annat uttryck. Ett skämtsamt infall blir roligast, då det säges liksom omedvetet.»

»I sällskapslifvet, må vara, men icke på scenen, från hvilken publiken behöfver ett och annat »gif akt», för att särskildt hålla andan och lyssna. — Dessutom, tänk på den stora, oformliga lokalen, så olämplig för den fina komedien. Jag stackare, med min lilla kycklingstämma, huru har jag inte arbetat, för att göra mig hörd och förstådd. Nej, försmå inte konsten att »flagga», den har gjort mången skådespelares lycka.»

»Jag får väl då genomgå min kurs i navigations-skolan.»

»Vidare slarfvar Jo. Jo. för mycket bort sitt värda *sjelf*. Karaktersscenerna i pjesen gå snällt, men då hjelten på mellanstunderna är sig sjelf, så låt också detta

sjelf
rygg

och
och

kund
till r
man

gen

mig

den
den
jag f
lugna

särsk

och
jag s
jag m

och i
hela
enda
Kjell
lycka
sin p

sjelf få en karakter. Litet mera elegans, litet mera rak i rygg och knän!»

»Det kan jag visst aldrig komma ihåg.»

»Man *måste*. Axel Wapensköld, den unga studenten och adelsmannen i pjesen, har säkert genomgått både dans- och fäktskola.»

»Men jag har bara lärt mig litet fäkta.»

»Så lär sig dansa, om det vore i morgon dag. Jag kunde väl ha litet mera att säga, men det kan gömmas till nästa gång. Om man får för många råd, så glömmes man lätt att följa något enda.»

»Således tänk nu bara på tungan, på flaggan, på ryggen och på knäna! — Lite mera té?»

»Nej, jag tackar, jag har så mycket annat, som håller mig varm.»

»I morgon afton sitter jag i ena oxögat. Jag tar den här hvita solfjädern med mig. Hvar gång jag håller den upprätt betyder det: »räta upp dig!» — Hvar gång jag fläktar med min näsduk, hviskar jag: »Inte så ifrigt, lugna dig!»

»Men hur ska' jag se någonting i oxögat, utan att särskildt rikta mina blickar dit?»

»Jaså! Har min herre inte bättre studerat synkretsen och synförmågan. Titta dit åt dörren, der är rampen; jag sitter här på sidan, här är oxögat. — Nå, hvad gör jag nu?»

»Håller solfjädern upprätt.»

»Och nu?»

»Fläktar med näsduken.»

»Nå, hvad sade jag? Man behöfver inte vända ut och in på sina ögon, för att åtminstone halfklart skönja hela vidden af en halfcirkel, fastän blicken fästes på en enda punkt. — Och nu, godnatt, herr Debutandus, som Kjellberg säger. Gå hem i tid, sof godt och dröm om lycka och ära! Vi träffas i morgon afton hvar och en på sin post.»

Och hennes lilla fina hand gaf mig en af dessa tryckningar, genom hvilka ett vänligt hjerta elektriskt strömmar öfver till ett annat.

IV.

Den ödesdigra dagen.

»Sof godt! Dröm om lycka och ära!»

Ja, så önskade den frejdade konstnärinnan, den systerligt sinnade vännen, men tusende olika slags spökgestalter förföljde mig under sömnen.

Under dessa ett och tjugu år af mitt teaterlif har jag mångfaldiga gånger sjelf bepröfvat och genom kamraters erfarenhet blifvit styrkt i tron på, att vi stackars sceniska artister, som så lätt tyckas förvärfva oss våra små triumfer, genom någon hemlig makt blifvit tvungna att köpa dem dyrt, ja blodigt genom föregående natters martyrskap.

Aldrig har någon ny pjes stått färdig att gå af stapeln, eller någon ny roll varit klar att bli »afspelad» utan att jag de närmast föregående nätterna drömt om fiasco i hundratals olika former.

Än visar sig i drömmen en tusenhöfdad hydra, som flåsande hänger sitt jättehufvud öfver rampen och stirrar på mig med ilskena blickar, tills de tusende munnarna plötsligen bli en enda ångpipa, hvars gnislande läte tränger till merg och ben. Än ställer någon ondsint teatertomte så illa till, att min klädloge blir placerad många väningar upp på öfversta vindarne, från hvilka jag i tusende slingergångar genom himlar, skyar, tackel och tåg rusar ned, lagom för att komma för sent in på scenen. Än träder jag halfklädd och halfmaskerad in i en annan pjes

än den, i hvilken jag är medspelande, och mottages af publiken med skratt och hyssningar. Än slås en propp i minnets oljekruka, och jag står der schavotterande utan att kunna erinra mig ett ord af rollen, eller också ihågkommer jag endast kamraternas repliker. Än har jag i brådskan sminkat mig svart på kinderna och röd i ögonbrynen, eller fått peruken der skägget skulle sitta, och än ropar jag mig halfdöd på min vaktmästare och uppässare, som ingen menniska har sett en skynt af.

I hundrade skepnader, än tragiska, än komiska plågas vi af maran, denna nattliga ryttarinna, hvars sadel är en qvarnsten och hvars sporrar äro ångest och förtviflan, tills vi vakna med ett djupt andetag och finna med fröjd, att ännu ha vi många timmar qvar till qvällen.

Huru oändligt beroende af *ögonblicket* är ej också skådespelaren, jemförd med andra konstnärer, och tusende små orsaker kunna rycka detta ögonblick med alla sina lagrar ur hans makt. Än drager någon dämon tungan litet på sned mot tandraden just i det ögonblick han framför sin vackraste fras, än retas han till hostning eller nysning just vid något effektivt »låt mig dö», eller »jag älskar dig». Än brister en knapp, som är viktigare än knappen på en kungaspira, och än lossnar en mustasch, som kanske har historiska former, och utan hvilken Gustaf den andre Adolf plötsligen blir herr Almlöf eller Dahlgvist.

Nej, visste åskådaren hvad han gäldar den sceniska artisten med sin applåd, säkert skulle han vara frikostigare än han mången gång är.

Med sömnlösa nätter, infernaliska drömmar, plågande oro köper skådespelaren bifallets glitterguld. Sannerligen är icke varan bra betald.

Den vigtiga stunden var inne. Salongen var öfverfull af nyfikna åskådare, ty för tjuuguett år sedan var det en sällsynthet i hvilket land som helst, att en person vågade uppträda i den dubbla egenskapen af författare och

skådespelare, och den genomskinliga slöjan af psevdonymen »Jo. Jo.» hade icke länge kunnat dölja författaren.

Jag var färdigklädd och gick med blytunga steg ned på scenen; man omgaf mig vänligt och uppmuntrande, och jag måste till de sceniska artisternas heder säga, att der de spåra ödmjukhet och anlag hos debutanten, deltaga de lifligt i hans oro och söka på allt sätt genom välvilja och tjänstaktighet förlufva pröfningens stunder. Tro de sig deremot upptäcka sjelfförtroendets narrkåpa kastad öfver odugligheten, då äro de glupande som ulfvar och spetsiga som sylar, och skämtet haglar obarmhertigt kring och öfver den förmätne.

Jag vågade ett litet tittut genom hålet på ridån. Idel obekanta ansigten! Nattens dröm, hydran med de tusende hufvudena, tycktes mig verklighet. Det började skymla för mina ögon och jag drack flera glas vatten.

Skulle jag vända tillbaka i klädloggen, ställa mig sjuk, och låta hela det djerfva företaget qväfvas i sin linda?

Jag önskade mig hundra mil från dessa tiljor, som tycktes darra under mig, jag önskade mig tillbaka till Upsala, till vännerna och mina drömmars härd, den lilla kammaren vid Fyris med sina målade blommor, slingrande kring spalieren på väggarna och sina flygande foglar i taket, det lilla rummet i Vestgöta nationshus, kalladt »Florras kammare».

»Plats! Låt gå!» kommenderade regissörens obevekliga stämma.

Och det gick.

Men *huru* det gick, derom har jag ännu i denna stund ej den ringaste aning, ty jag lefde som i ett oupphörligt rus. Ett par gånger under pjesens tre timmar vaknade jag upp till sans vid viftningen af en fin näsduk från oxögat, men någon upprättstående solfjäder hann jag aldrig observera, hvadan jag fruktar att »Axel Wapensköld», i egenskap af sitt värda »sjelf», presenterade sig både krok-bent och krokryggig.

Att allt gick *lyckligt* skulle väl bifallsstormarna och framropningarna bevisa; men ännu följande morgon trodde jag, att allt var en gäckande dröm och att den förskräckliga dagen ännu tillhörde ett kommande.

En liten lagerqvist på mitt skrifbord erinrade mig om att debuten verkligen passerat.

Denna lagerqvist, inkastad vid en framropning, gaf anledning till mina första bittra piller från publicisterna. En tidning klandrade med skärpa — och jag tillägger med *rätta* — detta sätt att belöna en debutant. Belöningen förutsätter nemligen vissheten på *förhand* om framgång, och denna visshet återigen förutsätter någon närmare *vän*. Men vänskapen har ingenting att uträtta vid en debut; domslutet fälles der af publiken och icke af den enskilda tillgifvenheten.

Hade man likväl haft reda på meningen med denna *lagerqvist*, som utbasunerades vara en *lagerkrans*, skulle man ej tydt saken så illa. Någon vän hade inkastat den och vid qvisten fästat följande lilla vers:

»Framåt! Blif engång *lagerkransen* värdig!»

Nu blott en *qvist* i en du bundit färdig.»

Ridån hade således verkligen fallit. Jag hade gjort en lycklig debut. Teaterdirektionen och kamraterna omringade mig under gratulationer.

»Det gick ju!» mumlade Kjellberg under en vänlig nick.

»I qväll var jag nöjd med din maskering», yttrade Söderberg.

»Det var ett litet helvete att sufflera dem» — puttade sufflören, i det han valkade på gammalt knektamanér (han hade varit fanjunkare) sin tobaksbuss. »De flögo af och an, och lika voro de som tvillingar, de begge förvaltarne. Kunde inte fan i hast se hvem jag gaf *rätta* repliken. Jag höll på att trassla in mig.»

»I stigbyglarne då» — inföll regissören — »det gjorde du ju alltid som kavallerist.»

»Kavallerist, kavallerist!» — mumlade den förnärmade. — »Jag skulle önska att ha dig i ridskolan...»

»På *din* rygg?» fortsatte den oförbätterlige skämtaren. — »Behöfs inte, du tjänstgör ju *här* som mitt ök.»

»Seså, Lindqvister! ici! Lindqvister min gosse! Beställ en utsökt sexa för sju på operakällaren, och förkunna för kyparsjälarna, att herr Debutandus, debutanda, debutandum sjelf gör sina gäster den äran att öfvervara festen.»

Och så slutade denna dag, kanske den viktigaste i hela mitt lif, ty den blef en kompass åt studier, som förut sväfvat som stormfoglar öfver vetandets vågor utan synbart mål eller fotfäste, och den afgjorde mitt öde — hägrande redan i skolgossens nöjen och drömmar — mitt öde att — bedömmas och fördömmas, — berömmas och — förglömmas.

V.

Minnesrika stunder.

Emilie Högqvist hade varit hopplöst sjuk. Hon fick nu mottaga besök af sina vänner, innan hon företog sin resa till utlandet.

Jag dröjde ej att infinna mig. Konstnärinnan satt hopsjunken i en emmastol vid kabinettsfönstret och hon helsade mig med sitt vänligaste småleende.

Om någonsin teaterutropet: »Store Gud!» är på sin plats, kunde jag nu ha skäl att begagna det.

»Store Gud!» Hvilken förändring!

»Jag skrämmer Jo. Jo.» — hviskade hon, — i det

hon bjöd mig en plats midtemot sin. — »Mina vänners ansigten äro nu mina speglar, jag vet huru fasaväckande jag ser ut.»

Jag hade ingen komplimang till svar, man kan inte ha hjerta att ljuga inför lidandet, inför döden.

»Det var bra *oartigt* sagdt» — fortsatte hon med ett matt småleende, — »men mina vänner förstå mig nog. — Och gudskelof, jag tror att jag har några sådana. Till och med de, som förr så mycket *afundlats* mig, bli nu mina vänner. Det har jag att tacka plågorna för. Se mina fingrar, kan det kallas fingrar, ingen ring åt ett barn kan sitta qvar på dem. Tio strumpstickor, kära Jo. Jo!»

Och hon lekte skämtsamt med de af sjukdomen halft förlamade små händerna, som nu voro nästan transparenta.

»Jag har inte sett Jo. Jo. på scenen på länge, rysligt länge. Sist gick det bra med rygg och knän. Det var i »*Tartuffes urbild*». Jag hade roligt som ett barn, som leker med en docka. Den eleganta hofmannen på scenen sjönk då och då ihop och glömde sin kostym och sin stolta hållning. En vink af min solfjäder, och mannen var förvandlad.»

»Ack, hur skall jag kunna tacka mamsell Högqvist för all godhet, allt intresse, all innerlig vänskap för mig?»

»Lägg en blomma på min graf!»

Och hon såg på mig med sina härliga ögon, förstörade af sjukdomen, och strålande med nästan öfverjordisk glans. De voro fulla af tårar.

»Dock» — återtog hon återigen leende — »det kunde bli besvärligt nog för Jo. Jo., om jag dör i främmande land. Nej haf mig i vänligt minne, och försvara mig litet inför dem, som vilja lasta mig för mycket.»

Jag tryckte under tystnad hennes hand. Mitt hjerta var för fullt, för att läparne skulle kunna tala.

»Och nu får Jo. Jo. gå. Jag måste återigen lägga mig, och får visst bannor af Malmsten, som kommer åkande derborta. Vi träffas kanske inte mera, ty i öfvermorgon

reser jag, och i morgon är jag förbjuden att ta emot någon. Var lycklig och gå framåt! Jo. Jo. har hela lifvet framför sig. Jag far till Italien, konstens land, jordens paradys, förgården till *himlen*. Bed Gud, att *det* måtte vara *min* väg.»

Och hennes läppar skälfdde konvulsiviskt. Jag badade hennes händer med mina tårar, och hon, hon tryckte en systerlig kyss på min panna.

Några månader derefter sutto fyra kamrater vid Teatern förtroligt tillsammans i ett enskildt rum på »Hamburgerbörs». Regissören och »*Debutandum*» voro två af dem. Alla väntade under tystnad på sexan, alla tycktes sysselsatta med sina egna tankar. Ett moln af djupt svärmod hvilade öfver samslingen.

»Fan anamma!» — utbrast regissören, i det han snöt bort några tårar, som dallrade på nästippen. — »Jag pip-lipar som en taktänna hela dagen. — Att sådana der bref få passera genom postverket! Den der nyheten kunde de ha talt om för mej tio år efter min död, det hade varit lagom!»

Ingen svarade, alla sågo i taket eller på väggarna, man tycktes vilja undvika hvarandras blickar, man skämdes för sina upprörda känslor. Regissören ensam lät då och då genom en monolog förstå, att sällskapet inte tillhörde skuggornas rike.

»Jag har inte kunnat smaka en bit sedan i går mid-dags, jag orkar hvarken äta eller dricka, jag vill bara *supa!* Kors i Kristinehamn, en sådan helvetes nästibb! Ska' jag inte vara kropp att få den torr?»

Man måste ovilkorligt dra på munnen åt tvärviggen, som grät likt ett barn, och hvars nästibb skamfilades på det argaste af den genomdränkta näsduken.

»Att vår Herre inte har nog med englar att roa sig med deruppe. Nej, ser han bara, att vi ha en enda här på jorden, bums lägger han vantarna på hvad som är hans. — Knussell!»

Och han stjelpte ett glas punsch i sin törstande strupe.

»Jag orkar hvarken äta eller dricka, jag vill bara *supa!* — En sådan *menniska!* Jag talar inte om aktrisen, jag talar bara om *menniskan!* Nej, tala inte om henne, jag blir galen. Visste jag, att jag skulle få se henne om en kvart, så hoppade jag bums i Norrström. — Men, vete fan, om det är ginaste vägen.»

Återigen några minuter af tystnad.

»Om jag kunde begripa hur det gick till! Jag ser henne ju lifslevvande framför mig. En sådan engel, en sådan englarnes öfverengel! — Men ni, era drumlar i soffan der, ni ska' få lefva, ni! — Nånå, vår Herre vill inte ha några dåliga aktörer i himmelriket. Han vet nog hvad jag har för ett bråk och elände med er härnere.»

»Nej, jag är dum! Hugg mig för örat, om jag skämtar ett ord mera i qväll: gråten sitter som en propp i hal-sen på mig.»

Sexan kom och afbröt monologen. Aldrig har en sexa intagits under högtidligare sinnesstämning. Alla täflade om att prisä den hädangångna konstnärinnan, alla hade anekdoter och karaktersdrag att omtala med tårskimrande blickar. Det hela var ett äreminne utan ceremoni, uppläst af fyra sörjande hjertan.

»Lägg en blomma på min graf!» bad Ophelias mästerliga framställarinna. — »Ack, jag har aldrig varit i Italien! — Försvara mig litet inför dem, som vilja lasta mig för mycket!» bad hon också.

Ack! hon försvarar sig sjelf bättre, än någon lof-qvädare mäktar göra det. Men vid minnesfesten i Konst-

närsgillet skref jag följande verser, hvilkas enda värde är deras rena ursprung, ett tacksamt och aldrig glömmande hjerta:

Flyg, minnets dufva, flyg i dessa stunder
 Af stilla vemod, klagan utan ljud,
 Till skuggorna i Söderns lagerlunder,
 Der näktergalen sjunger för sin brud.

Hvem sofver der? En qvinna ifrån Norden,
 En konstnär, frigjord ifrån konstnärns qual,
 En ljuf prestinna ryckt från fosterjorden,
 Vestaliskt skön, nu ren som en Vestal.

Allfader, ack, Han sitter ej och mäter
 Med vattenpass vår dunkla lefnadsstig,
 Han slöjar af vårt hjertas hemligheter,
 Och vinkar barnen alla fram till sig.

Lägg då ej stoft på hennes hvita vingar,
 Du tadelsjuka med din skarpa syn,
 Som öfver känslans offer gisslet svingar;
 Det gifs en högre domstol ofvan skyn.

På en obebodd ö.

Robinsonad.

»Nej, hvem ser jag?»

»Din gamla studentkamrat, litet gråsprängd i polison-
gerna. Men hvad gör du här nere i tjocka Småland?»

»Sköter min läkarepraktik annars, men för närvarande
är jag stadd på resa till Marstrand. Och du, min hedersbror?»

»Väntar på hästar, liksom du; det är min resvagn,
den der halftäckaren.»

»Nå, knäfveln! Då kunna vi kollationera lite våra
öden, sedan vi bodde vägg om vägg i »Fjerdings» för
några och tjugo år sedan. Ett glas sherry ur mitt rese-
apotek?»

»Ja tack! vi få ju vänta halfannan timme på hästarna.»

»Nå, — du går på och klätar och skrifer, liksom
jag kurerar eller afdagatager. Du är gift, kan jag se på
familjeekipaget.»

»Och du?»

»Vänta lite, innan jag svarar. Skål, käraste bror!
Vinnet låter dricka sig, hvasa? Vill du ha ämne för en
liten skiss!»

»Tackar allra ödmjukast.»

»En Robinsonad, en bit roman, ett riktigt äfventyr,
en sannsaga; kalla det hvad du vill! Med litet broderier
kunna ni författare göra ett moriskt palats af en back-
stuga, en poetisk novell af en hvardagshistoria.»

Vi satte oss på en grönmålade bänk utanför gästgifvare-

gården. Och efter en kort inledning berättade min studentkamrat och granne i Upsala, numera provincialläkaren X., följande pikanta episod från hans ungdom.

»Du minns, att jag var informator hos baron G—s på Duseholm och att jag hade en af hans söner med mig vid universitetet. Jag såg ståtlig ut den tiden, inte sannt? Jag dammade i ett slag turkhufvudet på »kraftmätaren» ner till högsta pointen vid studentfesten i Köpenhamn. Inte stötte det mig, att jag titulerades »nordiska kraften», fastän andra både före och efter mig med mera skäl fått bära samma namn. Alltnog, jag var en flink och hurtig pojke på tre och tjugu år, och med mitt tillika något svärmiska lynne var det inte underligt, att jag förälskade mig i min discipels enda syster, den tjusande fröken Olivia.

Duseholm var härligt beläget vid en hafsvik, som trängde flera mil in i landet, och till grannarne gjorde man merendels utfärderna sjöledes, ehuru också landvägen någon gång begagnades.

Fröken Olivia hade nyss fyllt sitt adertonde år, och du minnes nog, huru jag i Upsala beskref hennes fågring både på vers och prosa. Litet för mycket *lilja* till sitt yttre, hade hon till sin karakter ingenting af denna blommas vekhet. Tvärtom, skärgården hade meddelat henne denna raskhet och lifighet, denna kraft och detta mod, som utmärka kustboerna, och ofta såg man henne ensam, till fars och mors förtviflan, bege sig ut på fjärden, i sin lilla segelbåt, »Ejdern», den hon manövrerade med en sjömans skicklighet. Det eleganta nötskalet, i sin ungdom anordnad för den stora dammen i parken, men på gamla dagar förvandladt till en kustfarare, bar icke mer än tre eller fyra personer, och det var endast Olivias enträgna böner och tilliten till en gammal sjögäst bland torparne, som från början förmått föräldrarne att bevilja sin älskling små utflygter mellan öarne närmast stranden.

Familjen var på stor middag en mil borta på ett angränsande herresäte, men fröken Olivia, som turade om i

hushållet med sin mor, yrkade på respekt för sina pligter, och blef hemma för anordningen af en fest till morgondagen. Föräldrarna och båda bröderna, som denna gång rest landvägen, väntades ej hem förrän sent på natten eller kanske följande morgon, ty friherrinnan G. var mycket rädd för att åka i mörkret, och augusti månad närmade sig sitt slut. Också jag var bjuden, men skylde på brådska med mina läkarestudier. Magistergraden hade jag tagit samma år, som du mins.

Men bokstäfverna dansade om hvarandra för mina ögon, hvar gång jag från mitt fönster varnade det hulda idealet, som sväfvade fram och åter öfver gården visthus och skafferier, och med sin klara stämma utdelande vänliga råd eller befallningar bland gårdens tjenare. Du skulle ha sett Olivia i sitt lilla hvita hushållsförkläde, och med en liten spetsnäsdruk vårdslöst, men artistiskt fästad öfver de kastanjebruna lockorna; ja, min bror, du hade blifvit förhexad, du som jag.

Tusen gånger hade hon kunnat läsa i mina ögon, huru hon var tillbedd, fastän mina läppar af grannlagenshet för min ställning aldrig uttalade en enda kärleksfras; men, ack, den stenhjertade skämtade blott med mina ömma känslor. Diktade jag under de skuggrika lindarne i parken ett poem till Luna, eller ett ode till »Amanda», så dref hon det grymmaste gyckel med mina idealer. Hon liknade fullmånan vid en ogräddad hvetebulla och min Amanda vid en fjolla, som kunde vara road af idel bombastiska fraser. Sökte jag ett rim till ordet: *njutning*, hade hon genast skrattande till hands ett »*tutning*» eller »*utklutning*», och ville jag rimma på: »*förtjusning*» hörde jag hennes skalkande läppar sufflera: »*snusning*». Med ett ord, hon sökte ständigt rycka mig i manteln vid mina poetiska himlafärder, och frågade mig spefullt, om jag framdeles ämnade skrifva mina recepter på vers.

Hushållsbestyren hade jagat rosens rodnad upp på de vanligen så liljebleka, men icke *sjukligt* bleka kinderna.

Min kammare blef mig för qvaf, termometern visade på tjugufyra grader och augustisolen brände min hjessa; jag kastade mina böcker i soffhörnet och skyndade ned i parken. Jag ämnade just afsluta ett litet poem, med den betecknande titeln: »*gudinnan af marmor*», då jag tätt bakom mig hörde den älskades silfverstämma:

»Vill magistern stiga ned från skyarne en liten stund och följa Duseholms lilla hushållsmamsell, som slutat dagens tunga mödor, ut på en lustfärd med Ejdern?»

Minna ögon strålade tusen ja till svar.

»Så håll då vår fregatt segelfärdig om en kvart. Jag ska' ta på mig en finare klädning och magistern tar väl frack för festlighetens skull. Jag tänkte öfverraska föräldrarna på Herrstanäs, dit både magistern och jag äro bjudna, men dit vi ej farit på högre pligters bud. Troligen blir det litet dans i afton, och med den här lätta brisen flyga vi dit på en tre kvarts timme.»

»Jag anhåller härmed högtidligen om första valsen.»

»Nej, jag tackar, jag är uppbjuden.»

»Af hvilken då?»

»Af den, som *derborta* — behagar bjuda upp mig.»

Och lilla »hushållsmamsellen» gaf mig en blick, som skulle betyda: »på distans, min herre.» — Jag kände liksom en kall dusch öfver mina glödgade känslor.

Men ödet, förklädt som Neptunus och Eolus, skulle hämnas min oförrätt.

Grubblande öfver den lilla nyckfulla, som ena stunden liksom öppnade hoppets port på glänt för mig och andra stunden slog den häftigt igen midt för min näsa, gjorde jag vår lilla ejdergås klar till segling, och skyndade att ikläda mig frack och sommaröfverrock. Det dröjde icke många minuter, förrän fröken Olivia stod vid båtbyggnan, stolt och skön, som en dam vid hofvet, och utdelade befallningar åt sin kavaljer, likt en sjöofficer åt sin matros. Gamla Malin, husets oldmor bland pigorna, följde henne under många förmaningar till stranden, och belastad med

ett helt bylte af schalar och filter. Olivia behöll blott en storrutig skottsk schal, satte sig vid rodret och kommenterade: »klart att lyfta ankar!»

Vi dansade fram öfver böljorna, aftonsolen belyste den fladdrande röda vimpeln; jag satt tyst och sluten, men öfverlycklig. — Ack, jag gungade ju ensam med den älskade på en spån öfver hafvet. — Olivia följde med vaksamt öga vimpeln och vågornas rigtning, satte Ejdern litet högre upp i vinden och vände sig om, för att rekognoscera horisonten bakom oss. Tätt öfver skogshöjden reste sig de skarpa fjellspetsarna af ett åskmoln, som vi ej varnat på stranden, en och annan vindstöt spände redan storseglet med allvarsamma tag och tvingade mig att hålla skoten klara.

»Åhå, det friskar upp!» — smålog den kvinliga styrmannen, »då ä' vi framme på mindre än en halftimma.»

»Borde vi inte gå *innanför* »Limporna», herr kapten», sporde jag, och pekade på ett par små holmar, rätt för ut.

»Nej, vi gå *utanför* och tätt förbi »Ankan», så få vi mera godt af vinden.» Och vi närmade oss med pilens fart den lilla isolerade ön. Blåsten blef allt häftigare ute på fjärden.

»Tänk, om friherrinnan visste af, att vi fara yttre vägen. Fröken får ju bara hålla sig inomskärs.»

»Då jag var en liten flicka, existerade denna lag, men nu då jag är en gammal sjöman, får jag fara, hur jag vill, bara jag inte sätter kurs ut åt öppna hafvet.»

»Men tänk om vinden kantrade, och vi blefvo drifna ut i Östersjön?» sporde jag min modiga sköna.

»Är magistern rädd för döden?»

»Rädd för *döden*, då jag på denna bräckliga spån för med mig — mitt *lif* och min *himmel*», hviskade jag med half röst.

Olivia begärde kallt sin schal, som låg på toften bredvid mig.

»Sakta, sakta!» — varnade hon, då jag med ömhet

bonade om den hulda, »båten är rank, och släpper jag rodret ett ögonblick, så törna vi mot klippan derborta utanför »Ankan».

»Jaså »Galten» med sina hvassa huggtänder. Det är ett präktigt aborrgrund, det vet jag, men det är som om fisken hade skänkt stenen en del af sina skarpa taggar. Seså, bästa fröken Olivia, svep schalen bättre kring lifvet, det blåser kallt, och jag är skeppsläkare. Ja, var lugn, jag håller stadigt i rodret.»

Men, min hedersbror, jag glömde det anförtrödda rodret en sekund, för att hjälpa min dyrbara reskamrat; ett väldigt åskslag hördes ur molnet ofvan skogen, jag vände mig om, och missaktade faran *förut*, för att spana efter faran från aktern. En våldsam vindstöt lyfte Ejdern som ett dun öfver de hvitskummiga vågorna. Olivia ville kasta om rodret, som jag försummat, men i nästa nu körde gamla Ejdern med ett knakande och klagande läte sin fina bringa upp på »Galtens» huggtänder.

Olivia gaf till ett anskri, men förlorade ej sin rådhighet, hon hjälpte mig att berga seglet, men inom några sekunder var båten half med vatten. Gamla Ejdern hade fått ett öppet sår i bogen.

Jag lyfte den bleknande sköna med kraftig arm upp på den kvadratfot af yta, som fanns till räddningsplats på klippan, men sjönk i följande ögonblick med Ejdern ner i djupet. Fullkomligt genomblöt kraflade jag mig åter upp på klippkanten, der jag i hängande ställning hade nöjet att i fogelperspektiv skåda vårt lilla fartyg sjunket på fyra eller fem alnars djup. Masttoppen lutade sig likasom sörjande mellan Galtens huggtänder; sjelf satt jag ridande på en af dem, öfverspolad af bränningarna.

»För Guds skull, sitt stadigt stilla på klippan, fröken Olivia, jag simmar till land eller vadar. Holmen ligger ju inte fentio alnar från oss.» Och utan att afbida ett svar, släppte jag mitt tag, uppmuntrad af — det första ömma ord jag någonsin hört från hennes läppar. Hon ropade

nemligen ett par gånger med ångestfull röst: »Harald! Harald!» medan jag vadade mot stranden. Olyckan hade öfverkörsat ceremonielet oss emellan, och »magistern» betitlades icke med namnet af sin höga värdighet.

Till min glädje fann jag, att djupet mellan »Galten» och ön »Ankan» icke öfversteg fyra fot, att botten var temligen slät och jemn, och att jag sålunda kunde bringa min sköna följeslagerska i det närmaste torrskodd i land. Jag återvände och inbjöd den hulda att begagna mina axlar som bärstol. Rodnande spejade hon vida omkring efter någon seglare, men denna del af fjärden låg långt på sidan om den allmänna stråkvägen, och endast längst ut åt hafvet varnade vi röken af en förbifarande ångare. Jag hjälpte henne varsamt till sin höga sittplats på min venstra skuldra, och började den äfventyrliga promenaden, balanserande mellan de långa vågorna, som genombrutna af »Galten» och några hans grannar likväl ännu hade kvar en stor del af sin kraft.

Räddad, men med balklädningen till största delen genomdränkt, nedsattes min ljuftva börda på stranden; men nu började en ny förlägenhet. Åskmolnet hade upphunnit oss och regnet störtade ned i strömmar.

Förgäfves sökte vi skydd under de glesa martallarna på den lilla holmen, knappt en åttondels tunnland i utsträckning; förgäfves skrek jag, hojtade och viftade med näsduken, afståndet till bebodda trakter var öfver en fjerdedels mil, stormen tjöt och åskan skrälde; ingen dödlig kunde höra oss.

Olivia, hvars goda lynne återkommit, då hon satt foten på landbacken, suckade åter, medan hon hukade sig ned under en enbuske: »Hur kunde magistern bete sig så illa mot mig och min lilla Ejder?»

»Förlåt, förlåt den oförlätlige!»

»Hade magistern sett på vindkastan och tänkt på rodet, så voro vi nu redan framme vid Herrstanäs, i stället för att —»

En bländande blixst och ett skrällande åskslag gick tätt öfver våra hufvuden; hon tystnade och slöt sig närmare sin olycksbroder.

»Ljufvaste fröken Olivia, himlen sjelf tycks vilja afbryta era hårda förebräelser.»

»Jag menade inte så illa.» Hon lade sin lilla hand, sin lilla kalla och af regnet våta hand i min. Jag ville värma den med en kyss, men hon drog hastigt både sig sjelf och handen tillbaka.

»Inga barnsligheter, herr magister. Vi ä' väl inte utom våra pligter och våra minnen, fast vi som Robinson förts till en obebodd ö.»

Saltvattnet, störtregnet och hafsvinden kunde icke afkyla mig mera än de isande orden. Jag insåg det oridderliga i mitt beteende.

Efter ett par timmar mullrade åskan endast på afstånd, men regnet fortfor med oförminskad kraft, och min hulda följeslagerska var nu lika genomvåt som jag sjelf. Förgäfves sargade jag mina händer med att afbryta grenar, qvistar och löf, dem jag sökte sammanfläta till ett tak öfver min huldgudinna; slagregnet genomträngde allt. Utan knif och utan elddon, egde jag intet vapen i striden mot naturen och elementerna. Jag erbjöd mig derföre att genom simning försöka uppnå närmaste ö, och på detta sätt från holme till holme hinna bebodda traktens hjälp, men Olivia besvor mig, att i den vilda sjögången icke våga lifvet. Den molnhöljda himlen och augustinatten insvepte oss snart i becksvart mörker.

Dock, innan detta fullkomligt inbrutit, varnade jag i vår närhet en till hälften kullblåst gammal tall, hvars upprekta rot bildade en sorts miniaturgrotta, skyddad för vinden. Jag ilade dit, fann möjligheten till en sittplats åtminstone för *en*, samlade i bergsskrefvorna all den mossa, som regnet ännu icke genomdränkt och anordnade med granris och qvistar till resorter och grästorf och mossor

till tagelstoppning en knapphändig liggsoffa, till hvilken jag inbjöd min sköna.

Under de timmar vi haft af dager hade jag tvingat Olivia att stödd på min arm promenera af och an på strandens kullriga stenar, för att uppehålla hennes lifsvärme, så mycket mera som träden icke lemnat något skydd och hon försäkrade mig, att hon var alldeles iskall och genomvåt. Hennes skämtsamma lynne hade under promenaden då och då brutit sig fram midt igenom hennes förtviflan, och hon målade lifligt den fina världens på Herrstanäs förvåning, om de skulle åskådat vår sällsamma spatsertur.

Dignande af trötthet föll hon nu ned eller rättare kröp hon in på mossbädden. Hon tackade mig vänligt för mina ansträngningar. Dock — olyckan hade icke uttömt sitt pilkoger öfver oss. Vinden vände sig till nordan och dess isande andedrägt inträngde i grottan, för hvilken jag fåfängt sökte göra mig till en lefvande dörr.

De många ansträngningarna hade trots mina våta kläder gjort mig glödande varm, och jag erbjöd med bäfvande stämma den älskade, som redan började skälftva af köld, att sluta sig litet närmare till mitt bröst, der jag sittande på en rotkant, med himlen till tak, utgjorde en svag förmur mot regnet och blåsten.

Hon drog sig rysande och utan ett ord till svar undan till djupaste hörnet af hålan. Jag märkte nu på allt, att hon fullkomligt genomskådat mig, och jag beslöt att med glödande vältalighet skildra de känslor, som jag under två år förgäfves sökt bekämpa. Aldrig har en kärleksförklaring gjorts under mera originella förhållanden, men också aldrig af en vackrare bevekelsegrund.

»Dyra fröken Olivia» — slutade jag — »ni känner nu mitt hjertas sorgliga historia; jag vet allt för väl, att mina känslor icke äro besvarade, att edra föräldrars fördomar för alltid skola stänga porten till min lycka. — Men — jag har öppnat min själ för er i denna olyckliga

och olämpliga stund, för att ni må inse renheten i mina afsigter. Jag lofvar vid himlen, att aldrig tala ett ord till er om kärlek, att lemna för alltid den familj, som icke kan bli min; men jag besvär er vid er ömhet, er pligt mot era föräldrar, försmå inte det skydd, den hjälp en *broder* erbjuder er. Denna fasans natt kan kanske lägga er på dödsbädden; ni skälfter, ni ryser, ni är kanske redan genomförd; hemta litet lifsvärme från mitt öfverflöd deraf.» Olivia hade vändt sig bort, hon hackade tänderna af köld, men mitt skarpa öra uppsnappade ljudet af ett suckande: »det är förskräckligt!»

Plötsligen sprang hon upp från sin mossbädd.

»Ännu har jag litet krafter kvar. Jag vill dansa och hoppa tills det blir ljusan dag; det här är ju i alla fall mera ett lustigt än ett tragiskt äfventyr. Magistern tar det alldeles för högtidligt.» Och hon försökte beledsaga sina ord med ett af sina vanliga silfverskratt, men löjet klämdes till döds mellan hennes af kylan skälfvande läppar.

Mörkret hindrade henne att spatsera, hvarföre hon, stödd vid en trädgren, började sina gymnastiska evolutioner. Jag sökte anslå samma skämtsamma ton som hon sjelf, och uppbjöd henne till en polka af stationär natur.

Och så hoppade vi några minuter som ett par dårar på den lilla tränga platsen, tills Olivia dignande af matighet lutade sitt hufvud mot min axel och höll sig uppe vid mitt klappande bröst.

»Mina kroppskrafter äro svagare än min fasta vilja. Förlåt mig, herr magister!» Och jag tryckte henne sakta mot mitt sjudande hjerta. Jag kände hennes eget bulda hårdt mot mitt. Pligtkänsla och böjelse hamrade i kapp inom dessa känslornas härdar.

Vi stodo så några minuter under fullkomlig tystnad. Jag märkte att en svår strid utkämpades inom Olivias bröst, jag kände, att hon suckade, och jag anade, att hon fälde tårar.

Om någonsin man kan tala om att sväfvä mellan him-

mel och afgrund, så kunde jag det under dessa minuter. Å ena sidan en ljuf, älskad varelse, som bäfvande, men icke längre med afsky sökte hemta lif och värme vid mitt glödande bröst, å andra sidan nordanstormen och regnet, som piskade min rygg och gjorde den alldeles stelfrusen. Till skam för afgrunden påstår jag dock, att jag endast hade sinne för min himmel.

»Min Gud, om mamma eller pappa kunde ana min belägenhet. Harald, lofva mig, att i morgon anse som en dröm allt hvad som nu passerat. Glöm min svaghet! Harald känner inte de många varningar för ett närmande oss emellan jag fått af min ömma, men fördomsfulla mor, och mina många dyra löften. Låt inte vårt besynnerliga äfventyr bli en historia bland Upsalakamraterna.»

»Har fröken Olivia ringaste rätt att så misskänna mig?»

»Nej, ack nej! — Hjelp mig fram till mossbädden! Jag tror att jag dör af trötthet!»

Och jag mera bar än ledde den dyrbara varelsen tillbaka till den lilla grottan. Jag bonade om henne på bästa sätt, bröt ytterligare några granqvistar till skärm mot stormen och satte mig sjelf som en lefvande mur på trädroten utanför det improviserade sofgemaket.

Efter en eller annan halftimmes förlopp, under hvilka jag, trogen mitt löfte att ej tala om min kärlek, fungerade som föreläsare i mångfaldiga ämnen, och alltemellanåt vågade ett barnsligt skämt, för att hålla modet uppe, märkte jag med förvåning och fröjd på den lugnare andedrägten att min skyddsling, tack vare vältaligheten i mina föredrag, insomnat. Ansträngningarna under dagens bestyr och senast med de två timmarnas promenad öfver den oländiga marken, polkagymnastiken, själsspänningen och ångesten hade uttömt hennes krafter; hon sof barnets stilla sömn. Med en känsla af helig vördnad lyssnade jag till de lätta andetagerna och jag fälde bittra tårar vid tanken på att stundens lycka aldrig ånyo skulle blomma för mig. Ja, min

bror, skämtet har ingen udd för en sådan grupp, det var oskulden, som sof med troheten och redbarheten som hedersvakt. Det började dagas, stormen hade lagt sig och regnet äntligen upphört; hon vaknade likväl ej. Jag svepte schalen med en moders ömhet närmare kring mitt sovande barn, och började sjelf en häftig gymnastik, för att återsamla mina lifsandar.

Äntligen stack solen fram och belyste en liten tufva öfversållad med stora blåbär. Jag samlade så många jag kunde och ämnade bjuda dem till frukost åt min huld-gudinna. Då, o glädje, varnade jag i fjerran en liten fiskarbåt. Jag skrek och hojtade, klängde upp i ett träd och viftade, och märkte slutligen, att jag blifvit förstådd. Olivia hade vaknat vid mina rop, ordnat sin toilett på bästa sätt, och kom mig nu med nedslagna ögon och djupt rodnande till mötes.

»Harald har tagit *döden* på sig för min skull», hviskade hon sakta. Hon begagnade namnet Harald, som hon an-nars aldrig använde, än vid skämtet öfver mina verser.

Vår hemfärd gick lyckligt. Ingen hade tänkt på att sakna oss hemma och från Herrstanäs hade ännu ingen återkommit.

Föräldrarne gjorde stora ögon vid berättelsen om vårt äfventyr, som vi dock icke allt för mycket detaljerade. Olivia hade inga menliga följder af Ejderns skeppsbrott, men »nordiska kraften» insjuknade efter två dagar i lung-inflammation och höll på att sätta till lifvet. Olivia var min räddande engel. Hennes far dog två år efter vår Robinsonad och modren är nu en kär och aktad gäst hos

»Kepaschet ä' förspändt, å kamparna ä' så'na öfverlif te rädda!»

»Nå tusan! Ja, då får du sluta din skiss hur du be-

hagar, min käraste bror, men innan vi skiljas, kan jag få presentera dig för min lilla fru, född Olivia G.»

Och jag presenterades för en finhylt dam på trettiofyra år, men med utseende af tjugofyra. Jag behöfver väl icke tillägga, att hon var förtjusande. En gosse på tolf och en flicka på tio år utgjorde den öfriga resande familjen, de två minsta omhuldades hemma af mormor.

»Han har fått lof och lofvat att skrifva en liten skiss om vårt äfventyr på »Ankan», och i den proklamera behovet af att tidt och ofta revidera *konvenansens* lagbok. Skulle man efter bokstafven följa den, finge man ofta ta lifvet både af andra och sig sjelf. Pligtkänslan och konvensansen hade satt munlås på vår kärlek, och vi hade kanske aldrig blifvit ett par, om inte gamla Ejdern hade gifvit sitt lif för vår lycka. Nej, nu farväl! Gud vare hos dig och de dina, käraste bror! Mig och de mina hoppas jag han följer på vägen. Kör!»

Och hans kusk gaf krakarna en klatsch, dock — vid krökningen af vägen fick jag ännu några vänliga blickar och nickar af det lyckliga paret.

Men I, fäder och mödrar, som önsken era döttrar till *nunnor*, släppen dem aldrig till sjös ensamma med en ung informator, när ett åskmoln gömmer sig bakom skogsbrynet.

Stockholms offentliga skolor förr och nu.

Bilder ur skolpojkslifvet.

I.

Civilisationens friska vindar få, som vi alla veta, med hvarje bortrullande år allt större spelrum, de bortsopa dammet från de föräldrade lärdomsatsernas katedrar, trängande, likt ystra tjuftojkar, in i de qvafva skolsalarna, der de ej nöja sig med att bara slå in fönster och dörrar, utan der de flytta sjelfva väggarna, allt under en stojande korus: »Gif rum, gif plats! Ur vägen för framtidens unga förpostkedja!»

Vi, som närma oss människolifvets zenith och med vemod blicka mot kullen, hvarifrån vägen endast stupar utför, vi inandas ännu ungdom och lefnadsmod, då vi inträda i någon af nutidens offentliga skolor.

Huru ljusst och friskt och luftigt är ej allt! Hvilken snygghet och ordning, hvilket vänligt familjeförhållande mellan lärare och lärjungar, hvilken enkelhet, åskådligghet och klarhet i lärometoderna! Det är lif och sorl, utan bråk och støj; tystnaden, då den anbefalles, är den kärleksfulla aktningens, icke den krypande fruktans; kunskaper och intelligens föra spiran från katedern, flit och vetgirighet sitta lyssnande på lärjungestolarna. Öfverallt mötes man af vetandets friska värluft, man tycker sig nästan »höra huru gräset växer».

Jag är gunås — eller vid detta tillfälle gudskelof — hvarken läkare eller gymnast, jag vet ej huru många af

76

dessa unga lida af anemi, jag för min del tycker, att de se ut som små fullblodiga tjuvpojkar hela sällskapet, trots deras lugna yttre. Men klockan slår, lofstunden är inne. Lifsluften i skolsalen måste ha varit starkt elektrisk, ty den urladdar sig blixtnabbt i en orkan, som hvirflar ned på skolgården, och som der tumlar om, så att stickor och strån flyga högt i vädret.

Äro alla dessa små vildkattor anemister? Jag begriper det ej, jag vet bara, att de äro Klarister, Jakobister eller Elementarister.

Jag vet — mitt herrskap — vidare, att om jag spörjer någon af de der rörliga figurerna — ifall han ger sig andrum att stanna vid ett spörsmål — om inte riset, karbasen eller rottingen nyligen varit på profossbesök i skolan, så skall han skratta mig midt i ansigtet.

»Riset, karbasen eller rottingen?» — skulle han spetsigt svara mig — ä' för oss okända storheter, min herre, — vi ha bara en »stryk-klass» — men för att komma dit, behöfver man så många anmärkningar, att man ska' vara ett riktigt odjur eller en odåga. Men vi ha inte så'na personnager i vår skola. Och skulle någon sjunka så djupt, att han verkligen komme i »stryk-klassen», så aktar han sig nog der för en *ytterligare* anmärkning, och det är enda sättet att äntligen förpassas till »strykrummet». Nej, min herre, jag har varit i fyra år här i Elementarskolan, men aldrig har jag sett eller hört någon som fått *stryk*. Fy, min herre, man har väl sin kungliga svenska ambition.

Och den värde talaren kastar en halft föraktlig blick på frågaren, svänger sig om på klacken, ger närmaste kamrat en väldig boxarepuff i magen, får en puff tillbaka, och tumlar så om med sin motståndare under en lefnadslust, som kommer hvarje skräddare och skomakare att klappa händerna, ty der fick tröjuppslaget en quarterslång remna, och der trillade stöfvelklacken ända bort till rännen.

Ja, mitt herrskap, jag för min ringa del vågar tro,

att det just är vädjandet till vår »kungliga svenska ambition» och tortyrredskapens förvisande till ett mystiskt, spöklikt »strykrum», hvars dörrar hufvudsakligen öppnas endast för inbillningen, att det är detta, som tillsammans vållat den himmelsvida skillnaden mellan en offentlig Stockholmskola i dag och en sådan för trettio eller fyrtio år sedan.

Eller skulle herrskapet vilja följa mig på en liten utflykt i tid och rum, en liten färd i minnets luftballong från hvilken vi öfverblicka några Stockholmskolor för närmare fyra decennier tillbaka?

Vi behöfva icke låna *diktens* mer eller mindre hållbara färger för våra små taflor, vi teckna med simpelt, men outplånligt bläck ur *verklighetens* bläckhorn, vi teckna händelser, dem mången skolkamrat ännu kan kontrollera och bestyrka.

Dock — jag bortlägger dessförinnan genast det författare-*vi*, jag för ett ögonblick tillegnade mig; det må nu tydas huru egenkärt och egoistiskt som helst, jag trifves icke med detta *vi*, med Guds nåde, som flertalet af författare konungamessigt begagna, jag nyttjar ordet *jag*, då jag berättar om tilldragelser, dem jag sjelf bevittnat eller genomlefvat.

För att gå i kronologisk ordning, vill jag då börja med att erinra mig min första skolgång i *Hedvig Eleonoræ Apologistskola*.

På Ladugårdslandet i hörnet af Stor- och Skepparegatan var den belägen. Lokalen inskränkte sig till två halfstora mörka rum å nedra botten, utan tambur, och med den högre eller rektorsklassen innanföre den lägre eller »magisterns klass», hvilken således egentligen var en antichambre, som vintertiden mottog all den snö och fuktighet herrar »rektorister» behagade i »magistrarnes» rum afskaka från sina ytterrockar.

»Rektoristerna», som icke voro så särdeles punktliga att infinna sig i skolrummet, brukade också med en viss skadefröjd i gåsmarsch defilera genom magisterklassen, än-

skönt lektionen derinne redan var börjad, och lemnade då afsigtligt små snölaviner efter sig till harm för den hetlefrade magistern, men till fröjd för »småmagistrarna», som utaf fyndet förstulet gjorde sig snöbollar af ett körsbärs eller plommens storlek, med hvilka de bakom lärarens rygg, så ofta tillfället det medgaf, bekrigade hvarandra.

Med denne lärare, som jag af aktning för ordspråket »de mortuis nil nisi bene» vill kalla med det obekanta X., drefvo skolgossarne det grymmaste ofog, framkalladt just af den hejdlöshet, hvarmed han begagnade riset och karbasen.

Om den unga elementaristen, ni nyss gjorde bekantskap med, icke hört talas om en afstraffning under fyra år, så kan jag nära på försäkra, att aldrig fyra *timmar* förlöpte utan att magister X. sökte på ett halft dussin disciplars hufvuden eller ryggdelar inpräglade sinne för flit och ordning. Afstraffningar hörde ej blott till ceremonielet för dagen utan nästan till det för timman, och, oakadt rektorns täta uppmaningar till foglighet — alldenstund denne sjelf var något menskligare — upptogo riset och rottingen snart sagdt halfva antalet af undervisningstimmarne. Ofta kunde de skrattande åhörarne på gatan bevittna en vexelsång mellan risen i båda klasserna, och det taktmessiga hvinandet af tortyrverktygen lät då nästan dämoniskt.

Men hvad blef följden och frukten af denna barbariska stränghet? Förhårdelse och tjufpojkestreck, till hvilka nutiden förgäfves letar några motstycken i djerfhet.

Skolpojkarne hatade sin lärare. De sågo i honom blott en tyrann, hvilken det var en heder att kunna trotsa eller föra bakom ljuset. Konsten att ta emot stryk var satt i system, och alla skolans bästa hufvuden öfvade sig i upptäckter och uppfinningar inom ett område, som nu, gudskelof, nästan är ett terra incognita.

Jag vill icke tala om flerdubbelt karduspapper, appliceradt som hemlig sköld på det ställe af kroppen, som man kunde kalla magisterns *slagfält*. Jag vill snarare tala

om de lektioner, som på fristunderna gåfvos af skolans veteraner åt dess rekryter, och som alla rörde sig kring konsten att ändamålsenligast mottaga »handplagg». Man skulle föra armen så halfcirkelformigt som möjligt, draga in handen i tröjärmen eller skjuta den blixtnabbt framom målet, det vill säga riset, i det afgörande ögonblicket. Slaget drabbade då alltid tröjärmskanten, men smärtan skulle målas genom högljudda tjut och snyftningar, så naturliga, att de kunnat hedra en utmärkt skådespelare.

Lärarne i dessa spartanska dygder betingade sig ett halft eller helt franskt bröd för hvarje lektion, allt i mån af disciplinens lätthet att fatta, och mången af dessa mestare i handplaggmottagningskonsten hade så arma föräldrar, att de lyckligare lottade gossarne gerna unnade sina instruktörer detta tillfälle att själf förtjena sitt bröd.

Dock, jag ber att få berätta en liten scen, som är karakteristisk för hela skolordningen på denna tid.

Det var min vecka att vara »custos» eller skolans dräng och vaktmästare, på samma gång som sedernas högsta värdare i magisterns frånvaro. Redan klockan half sju hade jag i den mörka och kalla vintermorgonen trefvat mig fram till skolhuset, hemtat nyckeln i magisterns kök, inburit ved från vedboden, och sökte nu, efter flera fruktlösa försök, att få de sura pinnarne i brand och att värma mina små förfrusna fingrar dels framför brasan och dels genom motionen att sopa skolgolfvet.

Småningom anlände den ena kamraten efter den andra, man hjälpte mig med qvarlevorna af en utsliten handduk att afdamma skolbord och bänkar, man öfverräknade pligt-enligt antalet af risen, och utgallrade de odugliga, medan man med kännareblick mönstrade de brukbara. Det var en grym ironi af lärarne, att låta custos, åtföljd af två handtlangare, hvarje lördag på Ladugårdslandstorget till gatpojknarnes gamman göra uppköp af de qvastar, hvaraf sedan samtliga skolgossarne fabricerade veckans behof af straffinstrumenter. Just under dessa öfningar i handslöjd

förtjen
konste

M

galers

risen

rödhån

stolth

Magis

brann

Med

bästa

samma

hjelpte

fastgje

fästad

öglorn

tråd,

den a

I

vi hö

svärm

ordnin

manim

förråd

»

höll p

ert or

I

sagad

bonad

»

som i

Hvas

länge

era v

förtjenade lärarne i den nyssnämnda handplaggmottagningskonsten sina bästa brödbitar.

Med en skolpojkes hela sorglöshet och en förhärdat galerslafs lättsinne gycklade vi nu vid brasan öfver björkrisen och den kommande dagens okända öden. En liten rödhårig pojke, jag tror han hette *Welcher*, förevisade med stolthet en bar fläck af ett par tumms omfång på sin hjessa. Magistern hade skalperat honom dagen förut, och offret brann nu af den ädlaste korsikanska törst efter hämd. Med en min så viktig som vore han uppfinnare af det bästa bakladdningsgevär, förevisade han oss en liten dragg, sammansatt af små metkrokar. På en i ända rest bänk hjälpte vi honom upp i taket, der han midt öfver katedern fastgjorde en liten ögla, smidd af en hårnål; en dylik fästades i taket ofvan och vid sidan af fönstret, och genom öglorna stack han under mystisk tystnad en lång silkes-tråd, fästad med ena ändan vid metkroksdraggen och med den andra nere vid en bordsfot närmast golfvet.

Han ämnade just närmare utveckla sin hämdplan, då vi hörde magistern harkla i förstugan. Snabba som en svärm flugor, skrämde från en sockerbit, sutto vi alla i god ordning på våra platser, från hvilka vi på *Welchers* uppmaning aflade en högtidlig ed, att hellre piskas ihjäl, än förråda honom.

»Förbannade pojkar! Hvems mössa är det som jag höll på att stupa omkull på? Nå, har ni inte mål i mun, ert ormfölje?»

Det var morgonens fridshelsning till de unga, beledsagad af en sittopp åt den stackars egaren af hufvudbonaden.

»Nå ställ upp er till bön, era slynglar! Hvem är det som med en snöboll slagit in en ruta i mitt köksfönster? Hvasa? Jag ska' väl ta sanningen ur kroppen på er, så länge jag orkar sköta min tjänst, det skall jag låta er veta, era varulfvar! Ta opp psalmen der, *custos!*»

Och med mera välljud än andakt afsjöngs den vackra morgonpsalmen:

»Att dig o Gud mitt offer bära
Min första känsla vara bör»,

fyrstämmit inöfvad af vår förtjente och musikaliske sånglärare kantor Wählsten, och under hvilken sång den barske magistern, som egentligen var sträng endast af princip, syntes för några ögonblick både mild och full af vördnad för stundens helighet. Men knappt hade de sista tonerna förklingat, förrän busen åter fick magt med honom, och hela den första timman af dagen försvann under en fruktlös ransakning om köksrutans baneman. På det att emellertid någon afledare för hans vrede skulle för tillfället uppletas, utdelades i förbigående ett par örfilar åt två pojkar, som veckan förut sönderslagit en ruta i portgången, men längesedan betalt den både med kontanter och handplagg.

»Jag ska lära er att inte *glömma* era synder!» brummade magistern, som under hela lektionen marscherade af och an på den trånga platsen mellan båda skolborden, likt ett lejon i sin bur.

Magister X. var en högväxt man, vid femtio eller sextio år. Hans korpulens och hans rödblommiga ansigte gafvo honom utseendet af en välmående prost, medan hans smutsgröna skinnkaskett och den ständigt på sned sittande rödbruna peruken — som då och då till skolungdomens fröjd fastnade i hufvudbonaden och då afslöjade en munkhjessa — skänkte honom ett visst tycke af en hederlig skomakare, som nyss lemnat sin verkstad.

Förmiddagen försvann under en ständig rörlighet hos vår magister. Vi blickade frågande på Welcher och hans dragg i taket. Hans ögonspråk tycktes svara oss: »vänta! vänta! Hämden vakar och väntar!» Risen begagnades, ovanligt nog, endast ett par gånger på förmiddagen, ty magistern utsträckte sina forskningar till rektorns klass,

hvärest de båda lärarne fördjupade sig i enskilda samtal, medan vederbörande »monitörer» eller lexlagens förmän, inpluggade dagens pensa i sina mindre kunniga kamraters hjernor.

Welchers mina var laddad, men han fick till allas sorg intet tillfälle att tända luntan.

Så mycket större blef fröjden på eftermiddagen, då magister X. inträdde en halftimme för sent och med blossande kinder, hvilka dels antydde den afbrutna middagsluren, dels att han i flaskan sökt tröst för den massakrerade köksrutan. Han förde under armen på vanligt sätt sina tidningar, framstönade några dofva förbannelser öfver sin slapphet och mildhet mot »ormynglet», öfver sin »slaf-tjenst» och sin »dagsverkarlön», utdelade derefter åt två »monitörer» åliggandet att förhöra »tjuftpojkarne», och satte sig sedan på sin herskarestol vid katedern.

Det dröjde dock ej många minuter förrän det monotona ljudet af de upprabblade katekeslexorna lullade magistern till sömns. Det tunga hufvudet föll ned mot tidningsbladet och en lätt snarkning förspordes. Ett qväfadt skratt susade genom skolsalen och Welchers ögon började tindra. Under tre à fyra dussin högeligen intresserade åskådares tysta jubel nedhissades draggen, och dess hulling-försedda spetsar började redan trassla in sig i magisterns peruk.

Den sofvande tigern rörde på sig och tog sig med tassan åt hufvudet. Man kunde nästan höra huru allas hjertan slog. Men ögonblickligen fortsattes den högljudda läsningen med fördubblad fart och vid de söfvande ljuden inslurnade vår tyrann ånyo.

Nu vågade Welcher en liten knyck på sin långa metref. Fiskaren tycktes ha fått ett säkert napp.

Perukmakarekonsten hade under denna tidsperiod troiligen icke ännu uppfunnit de behändiga stälknäppena, eller också föllo dessa sig så dyra, att de flesta, som behöfde dölja en härjad hjessa, fästade »lösturen» med det billiga,

men opålitliga häftplåstret. Magisterns »dagsverklärn» uppmanade honom till hushållsaktighet, och denna dygd blef nu Welchers hemliga bundsförvandt och medhjelpare. Efter några lätta ryck dansade peruken, följd af allas strålande blickar, upp mot taket, der den sväfvade som en förmörkad fullmåne midt öfver den sofvandes kala hjessa.

En fröjd, som icke vågar ge sig luft, är alltid dubbelt stor, och man kan därför lätt dömma till skolpojknarnes glädje, då Welcher lyckligen fastgjort silkesändan vid bordsfoten, och alla låtsade fortsätta sin läsning, som om ingenting passerat, medan de samtligen ville kikna af skratt.

Blondin, sedan han första gången på sin lina passerat Niagara, kunde icke liffigare helsas som dagens hjelte än vår Welcher, som uttänkt och utfört vågstycket med perukens himlafärd.

De spridda skrattexplosionerna i förening med kylan kring hufvudet väckte imellertid snart den slumrande läraren. Magistern började titta och känna omkring sig på alla sidor, ifrigt biträdd af sina lärjungar i letandet efter hufvudprydnaden. Han gjorde till och med en hastig utflykt till sina rum, men återkom dubbelt ursinnig öfver det fåfänga sökandet. Några oförsigtiga pojcars ögonfärder åt taket vägledde slutligen hans blickar till målet. Stum af häpnad påsatte han sina glasögon.

Att skildra de olika känslor, som nu omvexlande aftecknade sig i allas ansigten är icke möjligt. Dädet var för öfverdådigt, förbrytelsen för oerhörd; här fanns ej rådrum för en ransakning.

Magistern skunnade af raseri.

»Custos! hit med risen! *alla* risen!» röt den förolämpade, medan silkestråden för honom obemärkt fästades vid sjelfva katedern. »Jag ska nöta ut dem *alla* på er *alla*, era uslingar!» Och han stälde sig som en lefvande barrikad med ryggen mot utgångsdörren, för att hindra hvarje utsigt till räddning.

»Primus hit! Lägg upp dig, skurk!»

»Uppläggnigen» verkställdes på det sätt, att bödeln tog offrets hufvud mellan sina ben, strypte genom klämningen delinqventen till hälften, för att qväfva hans skrik, medan straffinstrumentet ljungade öfver den kroppsdel, från hvilken minst af alla det onda uppsåtet utgått. Primus, secundus och tertius ledο som martyrer för hvad Welcher brutit.

Men quartus var en axelbred stor och stark femtonåring med namnet Uhrström. I det afgörande straffögonblicket lyftade han med en hastig knyck kolossen ett par tum från golfvet. Profossen föll framstupa, och delinqventen kröp undan mellan hans ben under ett allmänt segerskri. Liksom på en gifven signal utblåstes nu de sex talgljus, som upplyste skolrummet. Det blef kolsvart natt, ty fönsterluckorna voro tillstängda utifrån.

Under högljudda eder från den störtade tyrannen, skratt och skrån från pojkarne, rusade alla mot dörren. De kolande och rykande vekarne från talgljusen brunno som sorgliga och döende altarlägor vid den ruinerade skol-disciplinens festliga begrafning.

Nu öppnades högtidligt dörren till rektorsklassen, och dess custos, med ett brinnande ljus i handen, frågade med dundrande domareröst: »Hur lefva »magistrarne» härute?»

Rektorn var händelsevis frånvarande och hans »ombud», custos, kunde af det tygellösa stojet aldrig förmoda annat, än att också vår magister hade aflägsnat sig.

Detta var dråpslaget åt skoltyrannens ramlande anseende. Vild som en björn reste han sig åter upp på bakbenen och rusade mot den hänfulle frågaren, under utropet: »Jag ska lära dig hur *magistrarna* lefva!»

Men custos i rektorsklassen räddade sig i tid genom att tillbomma dörren. Alla »magistrarna», som under den korta ljusglinten letat reda på sina rockar och mössor, störtade nu i massa ut i förstugan, medan »rektoristerna» hoppade ut genom fönstren åt gatan, sedan de dock försigtigtvis framflyttat de långa skolborden och bänkarna så-

som barrikad mot dörren, hvilken svigtade under magister X:s kroppstyngd och ursinniga ansträngningar.

Samtliga disciplarne möttes nu efter lyckligt tillkämpad frihet under ändlöst jubel på gatan. »Rektorister» och »magistrar» fraterniserade utan rangskilnad, och slutade qvällen med att leka »rymmare och fasttagare» på Artilleriplanen, med pojkårens hela lättsinne glömmande morgondagen och det straff, som kunde följa på detta oerhörda brott mot skolsubordinationen.

Vid sin ankomst till skolrummen några minuter efter denna sorglustiga scen träffade rektorn sin embetsbroder, i mörkret ännu slösande sina jättekrafter på den envisa dörren. Historien förmäler ingenting om hvilkendera, som nedfirade peruken, eller om det samspråk, som i skumrasket följde mellan dessa båda vårdare af den andliga utvecklingen hos Ladugårdslandets skolungdom. Troligen insåg dock ingen af dem, att det onda, de följande dagen ämnade så exemplariskt bestraffa, var en giftig frukt, som frodades just på qvistarne af de björkris, hvilka för lärarne utgjorde »*summum jus*», men af lärjungarne betraktades som »*summa injuria*».

II.

Ransakningens dag var kommen.

Med klappande hjertan hade »Rektorister» och »Magistrar» i god tid infunnit sig i skolan, för att under ett storartadt rådslag afgöra, huru man skulle värdigast motaga och bära dagens okända öden.

Påfundet med perukens luftfärd befanns af hela ungdomsskaran till den grad genialiskt, att Welcher mottog den vanliga hissningshyllningen, ehuru under ett sakta framhviskadtt hurrah, ty man fruktade hvarje sekund de

stränga domrarnes inträde. Skolpojksrådet förklarade högtidligen den gosse för »hvar mans niding», som skulle förråda Welcher, och man öfverenskom om att visa Ladugårdslandets befolkning det upplyftande skådespelet af nära ett hundrade martyrer inom den späda åldersklassen mellan åtta och femton år.

Våra domare inträdde med långsamma steg. Deras anletsdrag voro liksom gjutna i brons, så mörka och isande kalla. Rektorn trädde upp i katedern, magister X. stälde sig bredvid.

»Mina gossar!» — började rektorn med en stämma, som röjde hans afsigt att låta mildheten bli spårhund efter brottet. — »Mina gossar! Ni ha burit er i högsta grad obetänksamt, lättsinnigt, otacksamt åt; ni ha — —»

»Slynglar! Unga bofvar!» — afbröt magistern, och hans frodiga kinder skakade som ett gelée, medan han rystade sitt stora hufvud.

»Vill bror X. låta *mig* leda ransakningen» — återtog rektorn, i det han iklädde sitt ansigte hela värdigheten hos en förman. Magistern nickade stum sitt bifall.

Och rektorn höll ett långt och gripande tal, som jag, till evig skada för lärdomshistorien, alldeles förgätit, men hvars syfte gick ut på att afslöja upphofsmanen till sammangaddningsdådet. Då likväl detta fullkomligt misslyckades, lät han, efter åtskilliga hotelser om straff, — ifall excesserna skulle förnyas, — straff, till hvilka i skolornas annaler aldrig motstycken funnits, slutligen »nåd gå för rätt», på vilkor, att samtliga skolgossarne defilerade fram till magistern och efter rangordning högljudt bådo om förlåtelse. Sedan denna långvariga ceremoni, under qväfda skratt, som, dolda af näsdukarne, skulle föreställa tårar, omsider tagit en ända, skildes rektorister och magistrar vederbörligen åt, dörrarne stängdes som vanligt mellan rummen och lektionerna började.

Men i enrum med de sina fortsatte magister X. det inqvisoriska förhöret och spände sitt skarpsinnes alla se-

nor, för att genom försåtliga och snärjande frågor komma »Långholmskandidaten» på spåren. »Långholmskandidaten» var det milda smeknamn han under en tid borttät skänkte den oupptäckelige upphofsmannen till perukluftseglingen. Då slutligen hvarken hot eller lockelser en härsman närmade honom till målet, utlofvade han högtidligen »att spåra och vädra som en blodhund», tills han en dag finge fatt i gerningsmannen, hvilken han då lofvade »måla med de svenska nationalfärgerna, så grann, att Hin håle sjelf skulle baxna för sin älskling.»

Och med denna poetiska bild afslutade magister X. för en stund sin uppbyggeliga föreläsning i den praktiska moralen. Vi sneglade då och då förstulet på Welcher, som med en romares lugn dolde de kårar af ängslan, hvilka flägtade längs hans ryggrad.

Plötsligen stannade magistern laddad med nya tankar, bredvid katedern.

»Det var här, vid min egen stolskarm, den bofven hade bundit trådsändan!» — utropade storingvisitorn med ett uttryck af djup inspiration, i det han satte sig på sin stol. — »Han måste således haft sin plats i sjelfva närheten!»

Welcher rörde icke en lem, men troligen reste sig hans tegelfärgade hår rundtomkring den gamla skalperingsplatsen.

Uhrström, den starke, som händelsevis befann sig nära utgångsdörren, anmärkte med en ton, så full af ironi, att den ovilkorligen framkallade ett allmänt löje. »Kunde inte möjligen magistern ha hissat upp peruken *sjelf* under lilla middagsluren?»

»Sku- bo- skäl- slyn- Satanas!» — vrålade magistern, medan oqvädingsnamnen trängdes om plats på hans skälfvande läppar — »det är du, du, *du!* Ingen annan än *du!* det var du, som djerfdes störta din lärare i golfvet under utöfningen af hans heliga straffarekall. Din hänfulla min förräder dig, Judas Iscarioth! — Stanna, jag befaller dig!»

Uhrström stod lugn med handen på låset.

»Det var *inte* jag, herr magister, men *hvem* det var får magistern aldrig i tid och evighet veta. För min del störtade jag inte magistern omkull, jag bara ruskade lite på mej och märkte då inte att magistern satt qvar på mina axlar.»

»Tig! Tig! Tag inte lifvet af mig!» stönade den vredgade Rhadamantus, medan hans ansigte plötsligt vexlade färg från kopparrött till mänskensgrått.

Ursinnigheten hämnade sig på sig sjelf. Magistern framstod i detta ögonblick som en lefvande illustration till de minnesvärda orden af den persiske vise:

»Den som blir vred, han straffar sig sjelf för ett fel, som en annan begår.»

»Tag inte lifvet af mig!» stönade han om igen, och intagna af verklig ängslan öfver ansigtsskiftningen skyndade custos och ett par andra gossar fram med glas och kopparflaskan full af vatten.

»Tack! Tack! mina gossar!» suckade den upprörde, i det han småningom hämtade sig.

»Jag ville inte *reta*, bara *upplysa* herr magistern», tröstade Uhrström borta vid dörren, under en ödmjuk bugning.

»Jag tänkte gå in till frun och fråga om inte det behöfs *ved* till köket», tillade han inställsamt, för att på något sätt med kroppen försona sitt fel.

Magistern, som blifvit uppskrämd af sitt plötsliga illamående, grep tillfället i flykten, för att slå två flugor i en smäll, eller på samma gång förlåta och bestraffa, visa sig efterlåten och dock befrämja sitt eget bästa.

»Jag vill låta nåd gå för rätt, jag förlåter er alla samt och synnerligen, Långholmskandidaten undantagen, men odjuret Uhrström inbegripen. — Jag kommer nu ihåg, att hustru min påminte mig om veden. — Gå ut och hugg ett halft mått tallved, kära Uhrström! Du får i dag anse som *straff* hvad som annars för dig är en *belöning*, en hyllning åt dina starka armar.»

Och han afskedade förbrytaren med en nådig nick. Det var icke första gången magister X. begagnade Uhrströms »starka armar» som häfstänger vid de tyngre hushållsgöromålen.

»Och ni andra odjur, stora och små! Tacka ni Gud, att ni ha en lärare, som är både sträng och mild, både Asa-Thor och Balder. Jag erinrar mig nu, att mina fyra famnar ved ligga nyss hemkörda på gården, men inte intrafvade i vedboden. I stället för straff ska ni få roa er en stund i det friska vintervädret; kroppsöfning är själens helse. De *dugligaste* af er få trafva in min björkved.»

Ett alarmskott kan icke snabbare få en trupp sofvande soldater på benen, än dessa magiska ord fingo allt hvad lif och anda hade bland skolungdomen att rusa ut på gården. Förgäfves äskade magistern ljud i glädjejublet, förgäfves anbefalldes han blott *tio* att fungera som vedtrafvare, och de öfriga att stanna qvar vid Mimers brunn och suga visdom från dess vattenledningsrör. Alla ville anses som »*de dugligaste*», och inom två sekunder var skolrummet öde och tomt. Läraren hotade och förklarade, upplyste och dundrade, men endast för — de gamla oläraktiga väggarne.

Efter en kort men häftig nederbörd af snöbollar, störtade hela skaran in i vedboden. I min egenskap af custos sökte jag förmå de vildaste att icke ånyo framkalla några scener, utan fogligt återvända till skolsalen, innan magistern fick en ny paroxysm. Jag talade till en flock yrande bacchanter, till lifstidsfångar, som nyss återfått sin frihet.

Likt det dofva tjetet i luften före orkanen hördes redan i korridoren magisterns väldiga stämma. Med skinnkasketten på sned, glasögonen uppskjutna i pannan och två sammanflätade ris i sin hand rusade hämnaren ned till vedbodddörren. Balder, den gode, hade blixtnabbt omgestaltat sig till Asa-Thor.

Stadd i sjelfva utöfningen af mitt medlarekall, skri-

kande på ordning och lydnad, och förebrående rebellerna högljudt deras ofog, mottog jag — trots min värdighet som custos — första dusten af magistrernas missmod på min arma rygg. Förgäfves bedyrade jag min oskuld och vädjade till mina embetsåtgärder, jag måste bakom brunnen på gården söka skydd och fortsätta de förklaringar, som afgäfvos med mindre sammanhang under inflytelsen på talorganet af ett två eller tre tums tjockt risskaft, dunkande efter ryggraden. Magistrern och hans substitut — custos morum — dansade ring kring brunnshuset, medan åskådarne från vedboden hurrade och skrattade. Så lönas en martyr för pligten och sanningen under skolpojksåren.

Plötsligen afbröts den vilda jagten, och magistrern störtade — trots sin korpulens — vig som en katt — en fet katt — fram till vedboddören, i hvilken redan några vedträd bildade en alnshög barrikad. Denna fältmanöver var ej illa uttänkt af hämnaren, som ämnade fånga hela odjurs-hopen i dess egen kula. Men krigslisten öfverglänstes af en ännu listigare.

Medan magistrern staplade och snafvade i den oordnade vedtrafven, som bildade fästningens utanverk, höjde de belägrade hastigt som tanken sin barrikad inifrån med vedträn från det gamla förrådet, och medan den stormande, på en gång vig af stridslust och ovig af kroppstyngden, förgäfves sökte klättra öfver trävallen, hotade nya pallisader i hvarje sekund hans ögon och näsa, och barrikaden fylde snart liksom genom ett trollslag hela dörröppningen.

Fradgande af raseri ljungade magister X. sitt dubbla risskaft i hastiga slag mot vedboddören, i det han uttalade en af dessa långa, mustiga eder, som snarare tillhöra vedåkarens än vedegarens språkförråd, men som i öfversättning på mera städad svenska skulle betyda ungefär: »Mina herrar erkeskalkar, ni har öfverlistat mig, och detta gör mig liten smula förtretad, men med försynens hjälp skall icke straffaren eller hans verktyg sofva på sin post. Vi träffas om en stund, mina bästa herrar.»

Och magistern vandrade af och an likt en skyltvakt utanför dörren, medan hans husfru, som af bullret lockats ut och förgäfves sökt lugna sin äkta hälft, påklädde honom en gammal restulubb och en luden mössa, till skydd mot den skarpa nordan.

»Bär ut en snaps och en smörgås åt mig, min gumma!» flämtade den andfådde, »jag ska vaka ut de unga bofvarne, jag ska svälta ihjäl dem derinne eller märka hvar och en, så att han minnes mig för hela lifvet. Och jag, som nyss nedlät mig så långt, att jag derinne förlät dem och visade dem mildhet. Men hvem kan vänta tack af ormayngel.»

Jag lekte ännu visligen kurragömma bakom brunns-
huset, och derifrån hade jag den bästa utsigt öfver belägringsscenen. Magistern mottog den upplifvande rationen af mat och dryck, axlade tulubben, profslog risskaffet mot dörren, så att det rungade i de murkna plankorna, och rätade upp sig till sin fulla längd. Han såg ut som Simson med åsnakindbågan i sin näfve.

Filisteerna, som skrattat och hurrat derinne, tystnade så småningom.

»Jag tror ni börjar dagtinga, slynglar! Ni skrattar inte mera, samvetsqvalen börja vakna. Tag ner er barrikad och kom ut en och en, att jag må kunna räkna och numerera er.

Men ingen tycktes ha lust att bli »numererad».

I dess ställe hörde jag ett sakta prassel i takpannorna, och såg ett hufvud titta fram. Innan kort kröpo alla de belägrade tysta som skuggor ut på vedbodens tak, hvars höjdkant vette inåt gården, så att fångvaktaren ingenting märkte. Snart hade en efter annan halat sig ned på granngårdens mark och efter några minuter inrapporterade två af de befriade till mig att hela klassen satt i godan ordning på sina bänkar, beredda att, om det behöfdes, rädla sig genom »krypleken» för magistrerns hugg och slag.

»Krypleken», så kallad, hade ofta förr exequerats vid

alltför vilda utbrott af lärarens vrede; man stupade då, alltefter som magistern närmade sig, likt raska simmare på hufvudet under de långa, breda, pulpetlika borden och inhöstade visserligen ett och annat slag på benen, men räddade »de ädlare delarne».

Magistern stannade några sekunder lyssnande framför träbarrikaden.

»Hva' tunnor tusan nu! Det är moltyst, inte ett qvitt, inte ett ljud!»

»Det har visst aldrig nån'sin varit några *derinne*», menade Uhrström, som ett stycke derifrån sågade på köksveden.

»Inga *derinne*?» brummade magistern.

»Magistern har visst *sett i syne*», fortsatte Uhrström lugnt, i det han fattade yxan. »Mor min sa' alltid så om salig far min, när han kom hem lité *duskig*.»

»*Duskig! Duskig!*» röt magistern, och hans fingrar klamrade kring riset.

»Tjo!» replikerade Uhrström med ett väldigt hugg, så att de splittrade vedstyckena dansade kring magisterns fötter.

»Tjo! jag menar inte *duskig*, gubevars, jag menar bara *se i syne*.»

»Så säg då hvad du menar, dumma pojke, och reta mig inte i onödan.»

»Tjo!» svarade Uhrström.

Han hade längesedan tilllegnat sig vedhuggarnes interjektioner och terminologi.

I min egenskap af *custos* begagnade jag tillfället att från andra sidan brunnen ödmjukligen inrapportera, att hela klassen satt tyst och flitig på sina bänkar och frågade om monitörerna eller magistern sjelf skulle förhöra lexorna.

»Ä' ni alldeles galna, pojkar?» sporde magistern, i det hans blickar frågande flögo mellan mig och Uhrström.
»Sitta de inne i klassen och läsa på sina lexor?»

Och med några väldiga tag hade han nedstörtat den numera ryggstöd- och försvarslösa barriken i dörren, och trädde så in i den tomma vedboden. Då hålet på taket var beläget i fonden och bakom en hög vedtrafve och dessutom takpannorna blifvit af rymmarne provisoriskt pålagda, kunde den forskande ingenting upptäcka.

»Ha de sjunkit genom jorden?» utropade magistern och for med sin knubbiga hand öfver den breda pannan.

»Det var som jag sa'. Magistern har visst sett i syne, för inga pojkar har jag sett till. — Tjo! — Magistern fick nyss blodet så uppåt hufvu't, då magistern blef så ond. Vi blefvo ängsliga allesamman, och så bleknade magistern af som ett lik. Hu, det var så hemskt! — Tjo! — Nej, nog har magistern sett i syne. Tjo!»

Uhrström kastade en förstulen blick, i hvilken speglade sig den triumferande tjufpojken, på custos morum bakom brunnen, medan magistern med långsamma steg, och ännu gnidande sig i pannan, närmade sig skolsalen, sedan han dock först ytterligare skänkt ett spårande öga åt den tomma vedboden.

»Se i syne», mumlade magister X. med ett uttryck af obestämd ängslan, och trädde in i sitt embetsrum.

Der sutto alla skolpiltarne vid sina långa bord, enhvar med båda händerna gripande i sina egna hufvudhår och ögonen stirrande i boken, så som det tillgår vid en äkta »pluggläsning».

Magistern öfverräknade dem alla med en förvirrad blick. Det såg ut som skulle fruktan för den bekanta sjukdomen, »att se flugor», hos honom framkallat någon dubbelbild, några reflexioner öfver synvillan, »att se pojkar».

»Kyrkoherden var nyss härinne», anmälde primus, »och han gaf oss ett par frågor i svenska historien, som vi kunde. Han är nu derinne hos rektorn.»

Vid tanken på kyrkoherden, skolans inspektor, vaknade magistern med ens till sans, och han begaf sig in i rektorsklassen. Custos och Uhrström, som följt magistern tätt i

hälarne, för att njuta af hans öfverraskning, omtalade nu hastigt hvad som passerat på gården, och Uhrström, den starke, uppmanade hela klassen att hålla ihop och öfverbevisa magistern om att han verkligen »sett i syne».

Sedan inspektorn aflägsnat sig, sporde vår lärare oss alla högtidligt, om vi icke nyss varit i vedboden. Ingen hade varit ute från rummet naturligtvis.

»Men barrikaden då, vedtrafven i dörren, stojet derinnanföre?» frågade magistern, och hans läppar skälfdes af oro och otålighet.

»Vedtrafven hade jag lagt upp och sjöng och skojade litet under arbetet, det var visst det magistern hörde», bedyrade Uhrström.

»Magistern blef så häftigt sjuk!» försäkrade primus.

»Vi trodde magistern skulle dåna!» tillade secundus.

»Alla blefvo vi så ängsliga!» suckade tertius.

»Ingen, ingen har varit *ute!*» instämde hela samlingen i korus.

»Och jag har inte bedt er trafva ved åt mig, mina gossar?» frågade magistern med hörbar ängslan i sin röst.

»Inte *ännu*, inte förr än *nu!*» hördes stänkröster från de minsta och yngsta, sufferade af Uhrström.

»När också de minsta, som i allmänhet äro de sannfärdigaste, säga det, måste det väl vara *sant*. Det svartnade för mina ögon. Jag måste ha haft en verklig yrselattack.» — Magistern gned sin panna, medan skolans väggur slog frihetslaget tolf.

»Gaf jag dig inte lite *rammelom*» derute på gården, min kära custos, och kanske lite *orättvist?*» sporde magistern, med handen vänligt lagd på min skuldra.

»Nej, det var visst en *annan* gång», svarade sedernas väktare ödmjukt och nedslog sina falska ögon.

»Så gå *nu* ut, de som ä' villiga och dugtiga och trafva in min ved! Det här var då högst besynnerligt.»

Alla rusade jublande ut, och inom mindre än en quart låg magisterns björkved ordnad på sin plats.

Men i flere veckor var den stränge läraren alldeles förändrad. Hvar gång berserkalynnet kom öfver honom, for han med handen öfver pannan och mumlade något om »se i syne». Vreden, färdig att koka öfver, öppnade då endast varsamt sitt grytlock, ångan fördunstade, och allt blef åter lugnt. Hvad rektorns och inspektorns varningar icke förmått, utträttade Uhrströms kloka list, och den enighet, som framkallades af skolpojknas gemensamma intresse.

Vid terminens slut förflyttad till rektorsklassen, kunde jag dock ännu de följande två, tre åren, jag tillhörde skolan, som åhörare hundraåtals gånger bevittna, att magister X. hemtat sig från sin första förskräckelse, och att han, sina principer trogen, ansåg kunskaper och sinne för god ordning höra till de materiella saker, hvilka man likt sill och strömming kan inpacka, instufva, inbulta och hopklämma från alla ändar, utan att, som sillpackaren, fästa afseende vid kärlets lämplighet, styrka och täthet.

Och ändå var magister X., ehuru af naturen litet vildsint, ingen hjertlös eller elak menniska. Tvärtom, han bespisade många af de fattigaste skolbarnen vid sitt knappa bord, och lät Uhrström i vedsågarlön bära mången brasa hem till sin arma mor. Men från katedern förtäljde han med förkärlek huru han som skolpilt af *sina* lärare uppfostrats med *stryk*, och för att denna nobla lärometod ej alltför hastigt skulle dö ut, uppträdde han nu sjelf i sin ordning som en af Stockholms mest barbariska skoltyranner.

Men — mitt herrskap — säkert har jag alltför länge uppehållit både er och mig i *Hedvig Eleonora Apologist-skola*. Låt oss då tillsammans, iklädda nyfikenhetens tysta filtskor, innan kort göra en liten tripp genom *Sancta Claras högste lärdomsskola*, från hvilken — om ni så behagar — ni jemte berättaren kan bli upphöjd och flyttad till *Stockholms Gymnasium*.

III.

Innan vi tillsammans uttaga det stora steget från en apologistkola till en högre lärdomsskola, sådan som Sancta Claras, så tillåt mig — mitt herrskap — att i några ord få redogöra för berättarens plötsliga öfvergång från handelns, industriens och handtverkeriernas väg till det högre vetandets — om jag så vågar kalla den undervisningsanstalt, i hvilken jag snart ämnar introducera herrskapet, och från hvilken — skolan till heder — så mången celebritet inom intelligensens värld räknar sina lärdomsanor på samma gång den uppammat en och annan odåga, såsom t. ex. — *horribile dictu* — er allraödmjukaste tjänare och pratmakare.

Ni vet, mitt herrskap, att i världshistorien ha ofta de viktigaste tilldragelser uppstått ur idel småsaker, likt en kruthusexlosion af en eldgnista. Trojanska kriget uppblussade ur den lilla kärlekslågan i Paris' hjerta för den sköna Helena, och striden om en *knappnål* blef den spår-
vexlare, som förde mitt lefnadsödes lokomotiv in på konstens och litteraturens knaggliga bibana långt ifrån handelns och industriens breda och glänsande stråkväg.

Dock — hvarför kalla det en *knappnål*, som helt enkelt var *kärleken*s första lilla nålstygn.

»Kärlek!» utropar ni skrattande, »*kärlek* hos en *skolpojke!*»

Ni trodde er då verkligen få slippa höra talas om kärlek i dessa små prosaiska historier ur skolpojkslifvet? — Ack, mitt herrskap, om ni lever i hundra år, så ska' ni dock till slut finna att både ert och andras lif varit en enda serie af små kärlekshistorier, kärlek under skilda former och till skilda föremål, kärlek i egoistisk eller sjelf-

upppoffrande form, kärlek till skönheten och behagen eller guldets och äran, kärlek till det sublimala eller det obetydliga, allt som slumpen eller ingifvelsen matat ert ständigt hungrande hjerta.

»Min herre tycks inte egentligen veta hvad *vi* mena med *kärlek*», invänder ni.

Mitt herrskap, jag vet bara, att människohjertat är en polyp, som med hundra glupska armar famlar efter något att suga sig fast vid, men fånga dessa armar *intet*, börjar det arma odjuret slutligen förtära sig sjelft.

»Men *knappnålen*?»

Ack, ja, knappnålen!

Jag vet icke om jag presenterat för er min knäkamarat uti apologistskolans rektorsklass, i hvilken jag inom kort uppsvingade mig till primus; jag menar min knäkamarat — lilla *Pettersson*?»

Secundus Pettersson var en ljuslockig, finhylt gosse, hvilken lärde sig blåsa flöjt för samma gamla tyska musikus, som informerade mig sjelf på fiol. Vi voro således ett par musikaliska grannar och användes icke så sällan som orkester vid barnbaler hos traktens så kallade »bättre» familjer.

Vi hade just en afton exequerat en långpolska i öfverste X's älskvärda umgängeskrets och skulle, efter väl inmundigad supé, begifva oss hem, omringade i afskedets stund af den tacksamma barnaskaran, som med nyfikenhet synade våra instrumenter, då jag märkte att jag förlorat det band, hvarmed jag brukade omsnöra vaxduken kring min cremonesare.

»Får jag inte bjuda den här *knappnålen*?» läspade en liten förtjusande fröken på tio år, husets enda dotter, och räckte mig med skalkaktigt behag en nål, som fästade en liten blomma vid hennes bröst.

»Tusen tack!» hviskade violinisten med ett öfverlyckligt leende, ty han hade i kottiljongen blifvit uppbjuden af

den späda skönheten, medan hennes mor å pianot ensam representerade orkestern.

»Då får kanske *jag* den lilla *blomman*?» suckade flöjtisten Pettersson och gjorde en krumbugt med sitt ljuslockiga huvud.

»Visst inte!» svarade lilla fröken förnärmad. »Jag ger bara det som behöfs åt den som behöver.» — Och balens drottning skänkte den djerfve — en onådig blick.

Primus och secundus följdes åt en bit på hemvägen i den mörka vinternatten, men de vexlade icke många ord, ty harmonien dem emellan var störd. Violinisten och flöjtisten hade blifvit dödsfiender.

Den dyrbara knappnålen, som för att särskiljas från andra obetydligheter inom sin stora slägt — ristades med lika många skårer som bokstäfverna i gifvarinnans namn, blef nu ett mål för lilla Petterssons ifriga förföljelser. Än med våld och än med list sökte han beröfva mig min skatt, der den satt instucken innanför västen närmast mitt hjerta, och våra strider om den märkvärdiga nålen urartade ofta till blodiga slagsmål. När dertill min talang att måla dockansigten en dag hade förskaffat mig fyra skriftliga rader, flödande af tacksamhet från vår gemensamma huldgudinna, då steg flöjtistens raseri utöfver alla gränser, och han framstod som typen för en ljuslockig Othello.

»Jag ska ha din lumpna knappnål och sticka den i hennes trolösa hjerta!» vrålade »lilla Pettersson» och gjorde en plötslig attack på min fördolda skatt. Vi hade ensamma stannat qvar i skolsalen, och jemmstarka som vi voro, tumlade vi nu om på det dammiga golfvet, så att det rök kring alla väggar; men slutligen lyckades det mig att komma gränse öfver flöjtistens bröst, och i det jag begabbande fästade ett karamellspapper på den besegrades panna, bedyrade jag med idealets tacksambetsbiljett i min hand, att den heliga knappnålen skulle följa mig i grafven.

»Men jag kände henne *förr* än du», stönade min ri-

val, »och en gång, när hon var på sjetta året, gaf hon mig en kyss i en pantlek.»

»Hon visste inte hvad hon gjorde, hon var då *under-årig!*» replikerade primus, i det han fästade den hulda tioåringens biljett med knappnålen närmast sitt hjerta.

»Jag slutar skolan i vår», stånkade secundus. »Pappa är bokhållare hos en sidenfabrikör; jag skall också bli bokhållare, jag blir fabrikör en dag, då du står i kryddbod, och medan du gör strutar, friar jag till din fröken.»

»Jag tänker börja i »Spaniers» skola snart», svarade primus stolt. »Se'n så blir jag grosshandlare, och det är något för mera än en simpel fabrikör.»

»Åh, kära du!» återtog flöjtisten, som under tryckningen af triumfatorns ryttareöfningar började bli spak och foglig. »Åh, en fröken ska ha en adelsman, och vi få sukta begge två.»

»Så läser jag till student, blir professor eller statsråd, och då kan man bli adlad. Jag kallar mig Knappsköld eller Nålhelm, och bär en knappål i mitt vapen.»

Och under dessa inspirerade ord lemnade violinisten ädelmodigt sin beherskareplats och skänkte den arma flöjtisten litet andrum. Dödsfienderna dammade vänskapligt af hvarandras kläder, kollationerade hvarandras afslitna hårtuffsar och följdes derpå hem från skolan som om ingenting passerat.

Men på vägen glömde de icke sin plägsed, att förmedelst en egendomlig fransysk konversation imponera på alla mötande sotare- eller skomakarepojkar. De hade nemligen inöfvat till utanlexa spridda stycken ur en fransysk antologi, och rabblade nu med mycken liflighet upp större eller mindre bitar af tragedien »Regulus», i form af ett samtal ungefärligen så här:

Primus.

»Du sort des nations

Secundus.

puissant depositaire

Primus.

Arbitre des Romains,

Secundus.

arbitre de la terre.

Primus.

O Mars!

Secundus.

daigne jeter

Primus.

un regard

Secundus.

de bonté

Primus.

Sur

Secundus.

Regulus vaincu, mais toujours

Primus.

indompté» o. s. v.

»Nej, hör du på små utlänningarne!» hviskade skomakarepojkarne med vidöppna munnar och knuffade hvarandra i sidan.

»Utlänningarne» njöto i fulla drag af sin triumf och fortsatte med stolta miner sin originella konversation.

En annan gång rörde sig de hemvandrandes samtal uteslutande kring deras slott och ändlösa parker, deras stallmästare och lakejer, deras väpnarskara och deras rid-darebedrifter, ty de hade då antagit rolerna af två prinsar, Arthur och Raymond, hvilkas höga personligheter och ännu högre hjeltedygder de lärt känna i en riddareroman med namnet »Arthur och Raymond eller den flygande hästen», och hvilken värderika bok, omvexlande med »Rinaldo» och »Massarino» samt »Tiobald eller de tolf sofvande jung-

frurna», af skolpojkarne turvis lånades i en snusbod nära skolhuset mot en hyresafgift af två skilling i veckan.

Lyckliga tid, då man för två skilling i veckan och med hjälp af litet fantasi njuter af slott och parker, skönare än någon furstes, och af hjeltebragder, dem man icke ens blygdes för att sjelf beprisa; sälla dagar, då den lycka man drömmer sig, faller som ett täckelse, väfdt af idel rosor, framför verklighetens kärftva drag, och gör den fattige skolpiltens med sin ännu fattigare framtid rikare än någon millionär och stoltare än någon konung.

»När vi bjuda Storsultan och hans harem till vårt furstliga bord, ska vi ha *tusen* rätter. Inte sant, prins Raymond?»

Det var »lilla Pettersson», som bjöd på stort.

»Vi ska ha stekta myggbröst och bräckta serafsvingar, glacerade fjärilsögon och modererade tigerhertan», svarade prins Raymond, »och så hallonmarenger fyllda med jordgubbar, och så ...»

»Och så köttbullar och *bondbönsvälling!*» afbröt prins Arthur.

»Ack ja! *bondbönsvälling!*» ropade båda prinsarne i korus, och vid tanken på denna deras älsklingsrätt hade de förgätit både huldgudinnan och knappålen, både slagsmålet och försoningen.

Men med qvällen, med stjernorna och skymningen vaknade åter det erotiska elementet i prins Raymonds bröst, och innan sömnen tillslöt hans ögonlock, hade han tillkämpat sig löftet af sin far, att få »gå den lärda vägen», att få börja med latin och grekiska hos en privatlärare, och på sådant sätt göra sig värdig inträdet i Sancta Claras skola samt den blifvande statsrådsplatsen med ty åtföljande adeliga namn af »Knappsköld» eller »Nålhelm».

En månad derefter hade prins Raymond för alltid lemnat Hedvig Eleonoras minnesrika skola.

Kom nu och säg, mitt herrskap, att icke stora ting — liksom eken ur ollonet — kunna uppspira ur obetydliga

tilldragelsers frön. Mitt lefnadsöde draperade sig med toga, lyra och Thaliask, i stället för med vågskål och caducé, och hela denna metamorfos berodde på — en liten *knappnål*.

Och efter denna långa utflykt på sidan om vårt ämne, så följ mig, mitt herrskap, om ni ännu står ut med sällskapet, till *Sancta Claras* högre lärdomsskola.

Skolans rektor var för ungefär ett tredjedels sekel sedan en redan grånad gubbe, med många älskvärda sidor, men också med en och annan svag, hvilken han alltför frimodigt blottade för sina skarpsynta lärjungar. Det fins kanske inga farligare observatörer än skolpojkar, inga större människokännare, när det gäller kroppsliga och till en del andliga egenheter. Sina första anlag för teckning röjer alltid skolpojken i afbildandet af lärarens profil, och är nu denna lyckliggjord med en näsa eller haka af minsta komiska anstrykning, kan man vara tvärsäker på, att den, karrikerad, förevisas på alla plank eller murar, i alla förstugqvistar eller fönstersmygar, som tillhöra skolan och dess område.

Hvilket svårt och ändlöst studium är det ej derföre för en lärare, att examinera och aktgifva på sig sjelf, och att, om naturen skämtat med hans yttre, låta den inre ädelheten genomstråla detta förargelseväckande skal och göra det hårdt för åtlöjets pilar. I barna- och ynglingahjertat ligger så mycken mottaglighet för det goda, att den så kallade »driften» — hoc est: det tygellösa grinet — aldrig får någon långvarig lifsluft inför allvaret och mildheten hos en lärare, som älskar sitt kall och den ungdom, åt hvilken han iskänker himladrycken — *ljuset*. Det är det kärftva, knarriga, ojemma lynnet, egenmäktigheten och hämndlystnaden, småsinnet eller fnaskigheten, som bli ständiga mål för ungdomens hat, förakt eller gyckel. Den

skönaste och mest regelbundna profil räddar icke en lärare med *sådana* egenskaper från de grymmaste karrikatyrer, medan godhetens och allvarets komiska näsa oftast slipper undan ganska lätt och snart med några profteckningar under första bekantskapen.

Den grånade rektorn hade alltid ett vänligt, men likväl föga hjertligt leende för sina lärjungar. Det var en stereotypmin, inöfvad under långa decennier, och om hvars andemening de skriftlärde bland ansigtstydarne längesedan gjort sig underkunniga. Gubben skötte sin tjänst af gammal vana och för pligtens skull; han var för utarbetad, att längre utöfva den af kärlek till ungdomen eller till sitt yrke. Spårade han minsta anlag till brist på en respekt, som alla sökte visa, men ingen kunde hysa, var han snabb i att straffa och sen i att förlåta. Följden blef, att han, utan att veta det, så småningom uppfostrade de unga till — hyecklare.

Ingenting är farligare för en lärare, än att icke också i den minsta småsak vara ärlig och sann.

Vår rektorsgubbe, som alternerade i lektionerna med konrektor, — en förträfflig man, om hvilken vi längre fram skola språka litet, — hade den svagheten, att icke ärligt bekänna huru stort tidsområde han behöfde för sin eftermiddagslur. Alla de, som uppe i rektorns rum under bäfvan uppläste sina baklexor, kände till utseendet en liten broderad kudde, mot hvilken den grånade pedagogen brukade luta sitt visa hufvud, och det var därför alltid med ett halfqväfdt skratt de mottogo förklaringen öfver den åldriges uteblifvande en half eller hel timma utöfver samlingstiden.

»Mina goschar», ursäktade sig rektorn, under det han med brådskande steg och purpurröd kind, på hvilken sof-kuddens rutiga broderi troget aftecknade sig, skyndade fram till katedern, — »mina goschar! Angelägna göromål i och för schkolan ha hindrat mig från min kära punktlighet, schom ni känner alla, *alla!*»

Han kastade, under betoning på det sista »*alla*», en vredgad blick på några oförsigtiga finare, hvilka omöjligen kunde anse middagsluren som en pligt mot skolan, och hvilka, såsom nykomlingar, ännu icke hunnit vänja sina öron vid gubbens egendomliga sätt att framsäga *s* som *äsch*.

»*Alla!*» repeterade talaren för tredje gången. »Schka jag fram med rottingen, hvaba? — Schom schkolans rektor och försehsta man, mina kära goschar, har jag alltid mycket att beskytyra deruppe i mina rum, schom tar bort en schtund från er härnere. Den ena pligten får uppväga den andra. Men »Tu mandata effice, quæ recipisti» heter det på latin.

Låt ossch börja, mina goschar! Ni ha ju i dag Juliusch Cæschar.» — Och han påsatte sina glasögon. »Schå, schå! Tyseht! Schorla inte derborta! Hvaba?»

'Diebusch decem, qvibusch materia coepta erat comportari, omni opere effecto exercitusch traducitur.' — »Jaha, mina goschar, der har jag mitt »hundöra» der schka vi börja. Schorla inte, låtom ossch börja!»

Men the ädla herrar »qvartaner» hade ingen lust att börja. Tvärtom hade de längesedan under rektorns frånvaro börjat att tillgodogöra sig innehållet af Lars Hiertas intressanta länbibliotek, hvilket denna tid som bäst flore-rade, och litet hvar förnöjde sig med »Maria af Burgund», »Paul Clifford», »Prins Otto af Danmark», för att icke tala om »Vaktornet Koat-Vën», och allesamman funno de denna lektyr vida behagligare än den torre Julius Cæsar.

Hvilken krigslist begagnade de nu, för att få sitta i ostörd ro med sina romaner gömda bakom förskansningen af den store romaren? Helt enkelt följande:

»Herr rektor, vi ha råkat komma i dispyt, några gossar, om dagen och timmen och stället för *Fersenska mordet*», inberättade primus.

»Hva', mina goschar!» utropade rektorn förtjust, sköt upp glasögonen i pannan och lutade sig beqvämt i sin länstol; »har jag inte berättat er den tragedien, jag schom var ögonvittne?»

Gubben brukade vanligen förtälja sin »tragedi» en gång i veckan, men som det var ett älsklingsämne och hans minne var något slappt, inbillade man honom, att det skett den föregående terminen, och att de nuvarande åhörarne som dessutom voro blandade med nyss uppflyttade tertianer, hade förgätit detaljerna.

»Jag bodde den tiden fyra trappor upp i huschet numro — låt mej si — sjutton, tror jag, och var schkol-lärare i Schtorkyrkosehskolan, mina goschar! Ohyggliga tider, mina kära goschar, men högeligen intreschanta tider! Längeschedan flydda tider! 'Non potest diesch esse sähæpiusch, qui schemel fuit', schåjer romaren. Håhå, jaja! mina goschar!»

Och den grånade vise berättade med förkärlek, huru han från sitt vindsfönster åsett en del af den hemska tilldragelsen; men som »tragedien» ända till de minsta detaljer flerfaldiga gånger var skildrad för de minnesgoda åhörarne, spelade dessa turvis och efter öfverenskommen ordning uppmärksamma, medan de öfriga i sina romaner begärligt slukade äfventyren långt från Storkyrkobrinken. Fritimmen slog, och alla hade haft en angenäm eftermiddag, om också till föga båtnad för deras kunskaper i latinet.

»Fägnar mig uppriktigt att sche er schå uppmärksamma, mina goschar. Då är det roligt att berätta. Vi ha glömt vår »Juliusch Cæschar», men en kursch i fäderneslandetsch hischtoria har också schin nytta, mina goschar. Låt ossch göra aftonbön. — Schorla inte derborta! Schå, schå, schå! Schka jag fram med rottingen?»

Och de skenhelige sjöngo sin aftonbön med ungefär samma andakt som de åhört berättelsen om Fersenska mordet. Men så hade också den broderade kudden, aftryckt på lärarens kind, ingifvit dem föga ordnade begrepp om *sanningens* nödvändighet och nytta.

Med dessa och liknande små scener förnötte skolungdomen sin dyrbara tid under *rektorns* lektioner, medan återigen *konrektorn* med ungdomlig och kraftig hand botade de skador, hans förman och kamrat omedvetet tillfogade

discipl
skola
»den
qvicka
Det e
ytterst
C
i vår
måste
våld,
kraftig
för de
all akt
utgjord
väl för
tag från
åt vår
ärade
holms
skolans
penalisi
lika bu
apologi

Vi
vår intr
redan n
ännu et
senska
Fö

disciplinerna. Gycklet med läraren, som i Hedvig Eleonoras skola tog den råaste och mest groteska form, förfinades i »den högre lärdomsskolan» till skämtsamma epigrammer, qvicka karrikatyror och diplomatiskt anlagda bedrägerier. Det ena lika illa som det andra, hade alltsammans likväl ytterst sin rot i lärarens fel och svagheter.

Om den gamle *rektorn* därför representerade den period i vår kulturhistoria, då de goda anlagen hos skolungdomen måste sjelf bana sig väg genom bråten af tyranni och sjelfsvåld, oseder och oordningar, så öppnades med den unge, kraftige och kunskapsrike *konrektorn* dörrarne på vid gafvel för den nya tidens friska luft vid undervisningen; och med all aktning för de många lärare, som också i flydda dagar utgjorde undantag från den *beklagliga* regeln, kunna vi likväl för det närvarande svårligen utpeka *någon* såsom undantag från den *behagliga*. Och med denna rättvisa kompliment åt vår tids bildade och nitiske skollärare, ber jag — mitt ärade herrskap — att innan kort få föra er upp på *Stockholms Gymnasium*, der vid denna tid friheten från den lägre skolans tvång och ris hade alstrat ett öfvermod och en penalism, som i sin ordning aflade af sig scener, fullt ut lika burleska, som i den tygelstränga och dock så tygellösa apologistiskolan på Ladugårdslandet.

IV.

Vi hade alla, med större eller mindre framgång, aflagt vår inträdesexamen till Stockholms Gymnasium, och blickade redan med en viss nedlåtenhet på de »qvartaner», som ännu ett år med tålmod skulle åhöra »tragedien om Fersenska mordet».

Föga anade vi dock, att denna känsla af stolthet

skulle sättas på sådana martyraprof, som dem vi gingo till mötes. Vi hade nemligen ännu icke genomgått vår *qväsning*sprocess, och våra nya, men äldre kamrater å Gymnasium beredde sig till sina profossnjutningar ungefär med samma lystnad, som kannibalerne från sin östrand ordna sig att angripa en skeppsbruten besättning.

Förgäfvets gjorde vi de djupaste bugningar för våra förnåma medlärjungar, vi voro ändå inte slaviska nog. Starka händer grepo därför våra nackar och höjde våra pannor ända ned till golfvvet. Orden *frihet*, *jemlikhet* och *broderskap* existerade aldrig inför dessa aristokrater, som klass efter klass förtryckte hvarandra. Jag vill icke tala om lakejsysslorna, att hålla i ytterrocken och sätta fram galoscherna åt »*superiorerna*»; — vi »*inferiorer*» skickades derjemte alla möjliga småärenden, vid hvilkas förrättande vi lifligt erinrade oss den stackars skomakarepojkestens yttrande till sin mästare: »Fins det på jorden något ryligare, än att springa, komma för sent, och så — få stryk till.»

På lofstunderna roade sig våra förtryckare med en för *dem* mycket nöjsam lek, kallad »*skickning*», troligen en sorts försmädlig parodi på våra öfriga skickningar än hit, än dit.

Leken bestod deri, att de, som skulle ha roligt, stälde sig på två långa led antingen i Gymnasiisalarne eller i trapporna, men helst i dessa senare, emedan »det gick raskare undan», såsom det hette på penalismens konstspråk. Man tog så en stackars inferior till delinqvent, och skuffade honom våldsamt man och man emellan, så der som man kastar volant eller handterar en skottspole, tills den stackars flygande olycksfogeln utmattad och yrvill dignade ned på stenarne. Nästa sekund lyftes han dock åter upp på benen, och leken fortfor, tills det arma offret, ej längre mäktigt af sjelfbeherskning, föll i högljudd gråt. Med ett hänskratt affärdade man då »*den qväste*», och sökte sig en annan leksak, som man i visst fall kunde likna vid saliga »representationsfrågan»: den *fick* nemligen icke *falla*.

Att under dessa vilda och farliga nöjen fästa sig vid sådana småsaker som en söndertrasad rock, ett blått öga eller en blödande läpp var på intet vis »romerskt», och sålika bagateller lönade alls icke mödan att tala om. Knappast fick man anmärka, att en ung för det närvarande högt uppsatt grefve vid en dylik »skickning» fick två af sina framtänder utslagna. Jag vill ej nämna hans namn för att ej bli förrädare mot hans löständer.

För en *främmande* åskådare måste det emellertid ha varit en upprörande syn, att se en stackars »utskickad» med förtviflans ansträngningar söka klamra sig fast kring första hals han får tag i, men oupphörigen bortstötas just i räddningens ögonblick, likt en drunknande, slungad mellan bränningarne; och om man i bild eller dramatisk handling vill teckna »en ifrån samhället utstött», skulle man just begagna sig af en dylik scen. Men för de stenhjertade superiorerna var denna lek ett lika läckert nöje som en tjurfäktning för någon af Spaniens söner.

Ett par bröder bland oss inferiorer utmärkte sig för sina kämpagestalter, med ty åtföljande kroppskrafter, och dessa jättar lyckades superiorerna aldrig att »qväsa». — Vi svagare flydde också, så ofta vi kommo åt, under deras vingars skugga, men fingo då alltid vid andra tillfällen dubbelt umgälla våra räddningsförsök. Sjelf hade jag mina små porträtt-tecknareanlag att tacka för en och annan hjälp i nöden, och jag tog mina »förmäns» nobla profiler på ackord, för att undvika att bli »skickad» eller att sätta fram galoseherna.

I dessa tider, då solen ännu icke börjat ruinera de arma porträttmålarna, var man lika angelägen som nu, att på ett eller annat sätt få sina drag förevigade; och min blyvertspenna hade därför flitig sysselsättning. Jag var alltid »befald», som det hette på gymnasii hofspråk, efter slutad lektion, än hit, än dit till någon »superior», som likväl i sitt hem täcktes bortlägga den stela etiketten och behandla mig med en viss nedlåtande mildhet, hvilken jag i min

ordning sökte inlägga i hans anletsdrag. På detta diplomatiska sätt undgick jag de svåraste förföljelserna, hvilket dock icke hindrade mig, att få min andel i martyrskapet vid ett tillfälle, då två superiorer kommo i gräl om, till vilkendera jag var »befald», och då jag på min förklaring, att jag omöjligen kunde dela mig i två hälfter, erhöi till svar en väldig kindpust, samt rådet att aldrig mera »svara näsvist».

Min enda hämnd blef, att jag från den stunden hvarken med lock eller pock förmåddes att afteckna min kindpustare.

Jag skulle kunna trötta er, mitt herrskap, med många och långa historier, hemtade ur penalismens brottmålsannaler, men jag ber att få öfvergå till några skildringar af det sätt, hvarpå herrar gymnasister vid denna tid behandlade sina lärare.

Ehuruväl vid alla andra tillfällen den skarpaste rangskilnad hörde till dagordningen, existerade vid sammansvärjningar mot lärarne ett heligt frimureri under egiden af ett allmänt brödraförbund.

Osäll den, som kunde få lust att spela förrädare, han gjorde klokast i att för evigt undfly sina skoningslösa hämnare.

Med raffinerad list och grymhet förstod man att utleta herrar lärares små fel, egenheter och svagheter och att af dessa ingredienser tillreda sig en läcker anrättning af pojkaktig fröjd.

Så t. ex. hade man fått reda på att den utmärkte läraren, numera affidne adjunkten X., bar en panisk afsky för kräftor, och strax hade man ett uppslag till en liten rolighet. Adjunkten X., som med sitt originella väsen var en ärans man, frisinnad och upplyst, kunde aldrig förlika sig med dessa kryddjur, som älska skumrasket och tillbakagäendet, och hade vid något tillfälle yttrat, att han mätte illa bara af att se dem. Anfallsplanen var genast uppgjord.

Från Munkbron köptes ett tjog lefvande kräftor, som alla förmedelst sakta gnidning utåt ryggen söfdes och ställes i rad nedom katedern. Adjunkten X., närsvant och tankspridd, observerade icke de små fienderna, hvilka dessutom doldes af ett par gymnasister, som låtsade syssla vid katedern, på hvars stol den ingenting anande pedagogen satte sig, i det han torkade sina glasögon.

Ett par minuter förrunno under en dödstystnad, som, just för sin ovanlighets skull, höll på att aflocka läraren en komplimang, då plötsligen en liten knäppning hördes från en vaknad och ramlande kräfta, som började sin promenad fram på golfvet. Adjunkten stirrade andlös på det mörka föremålet, reste sig upp och påsatte ännu ett par glasögon.

Bleknande utropar han slutligen med sin skorrande stämma: »Hvad i herrans namn är dettadera? Sannerligen för Gud tror jag inte, att det är en — kreefta!»

Alla lärjungarne stiga upp med miner af oskuld och förvåning och utbrista i korus: »Ja det är det verkligen!»

Ännu en knäppning och ett uppvaknande hos de små crustacéerna, som somnat på sin post.

»Och derr är ännu en! — Och derr — och derr — och en!»

Adjunkten pekar med magert och darrande långfinger på krypen, som efter hvarandra och nästan i gåsmarsch framtråda på tiljan, och med uppsyn af den högsta förskräckelse börjar han snurra omkring på katederplatån, för att spana, om han också der skulle skåda föremålen för sin afsky.

»Primus! Varr god och ha ut de otäcka kräken.»

Primus bugar sig vördnadsfullt och anmäler, att han »är så rysligt rädd för kräftor».

»Nå, men secundus då, förr allt i verlden ha ut dem!»

»Också jag är alldeles otroligt rädd för kräftor», be-
dyrade secundus, i det han gjorde min af att uppstiga på sin bänk.

»Nå, men tertius då! kvartus då! quintus då?»

Hela raden utåt samma spörsmål och samma svar, men allas kinder spännas som ballonger af skrattlust.

»Nå, så *custus* du! Spring i herrans namn nerr till vaktmästarn och be honom sopa ut ohyran!»

Custos skyndade under väldiga språng och krumbugter af rädsla mellan de krälände kräftorna red efter vaktmästarn, som vid sin ankomst fann samtliga gymnasisterna i »nedre ringen» (= lägre klassen) stående på bänkarne och förmedelst högljudda »schas! schas!» försökande utfösa de objudna gästerna.

På katederplatån kämpade adjunkten X. med sin rädsla och sin förtrytelse, och endast känslan af hans värdighet tillbakahöll honom från att sjelf stiga upp på sin stol, men då vaktmästaren omsider med förtjusning öfver sitt rika fiske hopsamlat i förklädet hela sin fångst, lättade en hörbar suck den beklämde lärarens hjerta, och denna suck upprepades i ett stönande echo af samtliga tjuvpojkarne, som med blickar af ängslan noga synade enhvar sin plats, innan de ånyo vågade sätta sig.

»Jag märcker nog att härr harr varrit ett gement myteri!» utropade adjunkten X., blek af rättmätig harm, i det han med resignation och återvunnen värdighet satte sig i sin stol, — »och tro mig, jag skall nog i sinom tid upptäcka den nedrige upphofsmanen.»

Custos vågade en ödmjuk supposition, att intet myteri egt rum, utan att kräftorna under lofstunden, då dörrarne stått öppna, troligen sjelf spatserat in, åtminstone hade han mött ett par ensamt promenerande dylika djur på vägen mellan Gymnasium och Munkbron.

Talaren belönades med ett skallande skratt af kamraterna och med en ljungande blick af adjunkten. Lektionen började.

Men tidt och ofta förspordes en häftig rörelse och ett utrop af förskräckelse hos någon af lärjungarne, som fruktade närheten af någon qvarglömd kräfta, och dessa utrop

träffade elektriskt den arme läraren, som ovilkorligen genast kastade skygga blickar rundtomkring sin upphöjda plats och som till sin grymma omgifnings fröjd omöjligen mågtade bekämpa sin medfödda antipati. Man hade upptäckt hälen, hvaruti Achilles var sårbar, och man roade sig med att kittla den med knappnålsstygn.

Andra stunder dref man ett lika elakt gyckel med hans *närsynthet*. Två tvillingbröder X. voro till den grad lika i utseende och till rösten, att de en lång tid turvis och endast en i sänder bevistade adjunktens lektioner. Under sken af att gå och dricka vatten intogo de sedan skiftesvis den behöfliga platsen, för att läsa för den frånvarande brodern, och till gymnasisternas oändliga gamman märkte läraren ingenting. Till slut misslyckades dock experimentet, då adjunkten uppmanade den ena brodern att korrigera den andras svar, ty den villervalla och det skratt, som härvid uppstod, förrådde omsider för läraren det pojkaktiga bedrägeriet.

En annan gång skämtade man med samma *närsynthet* på följande sätt.

En liten pygmé bland gymnasisterna, men begåfvad med utmärkta själsförmögenheter, lät låna sig till rodocka under några lektioner.

Jättebröderna upplyftade den lille på hufven af det höga klockfodralet, som hade sin plats vid sidan af katedern, och från hvilken upphöjda plats han omöjligen utan hjälp kunde komma ned. När den lilles namn af adjunkten upprepades, följde intet svar.

»Den derr lilla junkern börjar bli en slarf!» menade läraren — »det ärr nu tredje gången han försummar.»

»Nej, nog har han varit här», invände custos, »men han är så *liten*, att adjunkten kanske inte observerat honom.»

En blick, som skulle vara barsk, men hvares uttryck öfverkursades af ett godmodigt leende, blef talarens enda svar.

»Jag skall väl tala vid hans kärra farr, min gamla vän», puttrade adjunkten sakta, medan han med sitt magra

långfinger sökte reda på det ställe i boken, der han nyss hade slutat.

Men vid tanken på »kärra farr», öfverfölls den lilla herrn på klockfodralet af en plötslig nysning, till hvilken samtliga gymnasisterna i korus ropade »Gud hjälp!»

Den öfverraskade läraren vände sig långsamt åt sidan, påsatte sitt andra par glasögon och utropade, i det han hopknäppte sina händer: — »Hurr i all verdens namn har lilla S. kommit dit upp i höjden?»

»Man har lyftat upp mej!»

»Hvilken »man», min gunsti junker?»

»Alla man ombord, hela nedra ringen! Jag får inte för det, och kan inte sjelf hjälpa mej ner. Men här har jag setat under tre lektioner, och sqvallra törs jag inte, då får jag stryk. Nu kom jag att nysa, då adjunkten talte om far min.»

Det liffigaste skratt belönade den lille talaren, och adjunkten X., som hade mycket sinne för det humoristiska, kunde omöjligen få i ordning sin stränga min; man såg att det ryckte i han mungipor, medan han mumlade något om »dumma pojkupptåg».

»Men så hjälp då nerr den lilla stackarrn, han kan ju bli yrr i hufvudet!» utropade läraren högtidligt.

Och i ett nu stod hela ungdomsskaran på benen, för att »biträda vid räddningen» — såsom man högljudt förklarade.

Att tala om sådana simplare pojkstreck, som att under den gemensamma aftonbönen i »öfre ringen» släcka lamporna i den »nedre» och att lägga ytterplagg och galoscher midt på golvet i en enda ättekulle, hör kanske lika litet till dessa teckningar af gymnasiungdomens högre nöjen, som att omförmåla, huruledes okynniga disciplar smögo öfvermogna plommon eller några näfvar hvetemjöl i interimselektor N—s gamla hatt, för att sedan få åskåda, huru dessa anordningar dekorerade hans förut af naturen vanlottade ansigte. Ja, de af mina ärade läsarinor, som ha svaga nerver, torde kanske må illa, om jag omtalar en gungning

à la Blondin, exequerad af de båda jättebröderna, för att skrämma den mindre hjeltomodiga lektor E.

Hvar gång den stackars lektorn öppnade dörren till lärosalen, fick han sigte på de djerfva våghalsarne, hvilka lösryckt en af de fastskrufvade bänkarne och på denna, utstucken genom fönstret åt sjösidan, flögo än upp, än ned, men med en fallhöjd för den utanför fönstret sittande af — tre våningar.

»Låt bli det der!» ropade lektor E. med harm och ängslan hvar gång han öppnade, för att lika hastigt tillsluta dörren; men de gungande »läto ej bli» förrän lektorn stärkt sitt kurage att träda in genom sällskapet och stödet af sin embetsbroder från öfra ringen.

»Men huru har ni fått lös den fastnitade grofva bänken?» sporde lektorn med myndig ton, sedan den öfverlådiga leken var slutad.

»Så här!» svarade bröderna lakoniskt, i det de med två eller tre väldiga karlatag ryckte en annan bänk med skrufvar, spikar och nitar upp från golfvet.

»Håll, håll!» ropade lektorn. Svaret var talande och bevisande.

Det påstås också — sjelf var jag aldrig åskådare till scenen, som jag snarare vill minnas ha uppförts å Skara Gymnasium — att man en dag lär ha hämnats på en af lektorerna, som förnekade gymnasisterna deras begäran, att få åskåda ett storartadt slädparti, på följande komiska sätt. Man upplockade några sina vänner och bekanta af slägtet *canis* på lärosalen, dolde dem under sina bänkar och undfägnade dem på bästa sätt, men — *horribile dictu* — både fram och bak. Man hade strukit terpentin eller något annat pikant medel på sina fyrfota gästers kroppsliga sittplatser, och efter några minuters förlopp uppstod en allmän åkning, i det löjligen manér, som hundar använda, då de vilja befria sig från något obehag, hvilket de på detta vis söka sätta sig öfver.

När hela hundpersonalen under åskådarnes skratt gled fram öfver golfvet, uppstego samtliga gymnasisterna under utrop: »Nej, se på slädpartiet! Hurrah för slädpartiet! Vi fick ändå se på slädpartiet!»

Dock om denna tilldragelse kan jag endast säga: »Relata refero».

Bland de många aktningvärda lärarne på Stockholms Gymnasium, och hvilka icke kunna tillskrifvas det ofog, som bedrefs af lärjungarne, förstod likväl en — lektor L. — att genom sitt särdeles humana, allvarliga men godmodiga väsen göra sig allmänt vördad och afhållen. Han kunde i många fall genom sitt lugn och sitt långmod tjena till mönster vid behandlingen af en okynnig pojkskara. När de gycklande blefvo för högljudda, tillrättavisade han dem endast med ett faderligt och leende: »Så der ja, har jag nu fått hit min småbarnsskola igen?» — och hjälpte icke detta, så hände det någon gång, att han högljudt namngaf orostiftarne, inbjöd dem artigt, men satiriskt till särskilda platser, der de kunde »få vara i fred för de der genomtråkiga *läskarlarne* bland kamraterna», och att han ur sina vida rockfickor upptog ett par små askar med tennsoldater, hvilka han inköpt särskildt för »*smågossarnas*» räkning.

Men »smågossarna» skämdes för att begagna sig af det erbjudna nöjet, de tystnade tvärtom skamflata vid »läskarlarnes» skratt, och lektionen fortsattes utan att vidare störas.

Betecknande och karakteristiska för enhvar af gymnasilärarne på denna tid voro de utrop, med hvilka de en dag sökte återställa ordningen vid ett tillfälligt besök af en gumse i »nedre ringen». Någon tjufpojke hade lockat det stackars djuret uppför trapporna och insläppt det i lärosalen, och för att göra slut på stojet, inträdde en efter annan af de till »consilium» i ett annat rum församlade lärarne.

»Förr allt i världen, ha då ut *gumsen* derr!» — utropade den förskräckte adjunkten X.

»Kör ut *geten* på ögonblicket!» kommenderade den sirlige rektor E.

»Skaffa undan *väduren!*» yttrade den presterlige lektor E.

»Vid lefvande Gud, haf *baggen* bort!» hväste den hese bacchivänner lektor D.

»Hvem har nu satt *bocken* till trädgårdsmästare?» puttade lektor L. helt godmodigt.

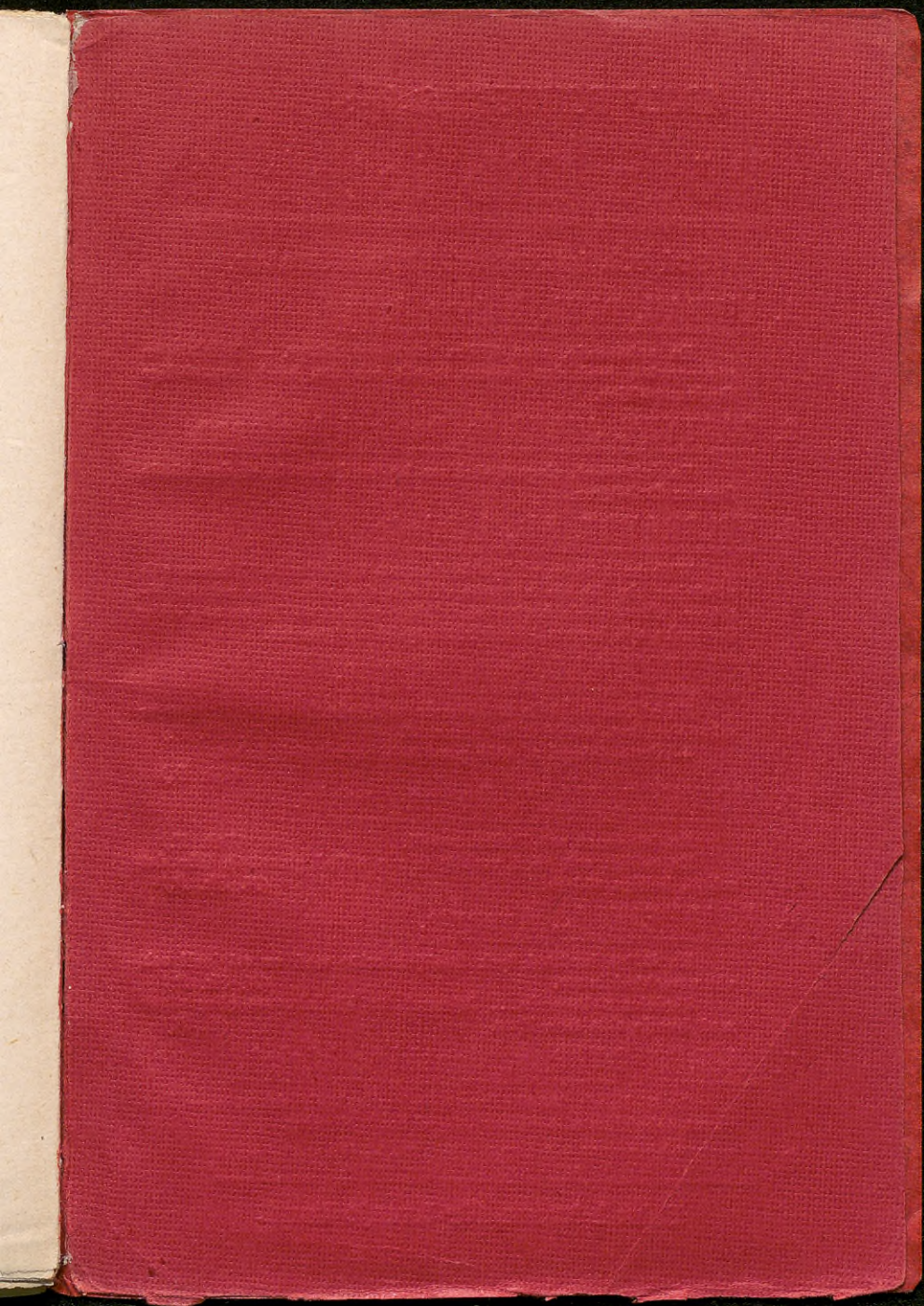
Men under den vilda jagten efter *gumsen*, *geten*, *väduren*, *baggen*, *bocken*, störtade det förskrämda kreaturet genast vägen ut genom samma fönster, i hvilket de djerfva våghalsarne några dagar förut gjort sina evolutioner i gungning, och återfans på gymnasigården blödande och förkrossadt, ett tragiskt memento för de unga gungande äfventyrarne, som icke tänkte på, att, medan de gjorde sig ett nöje af att fresta sina lärares nerver, de gjorde sig en skam af att söka fresta vår Herre.

Och med detta storartade, fast sorgliga bocksprång tager berättaren ett ödmjukt afsked af alla dem, som haft tålmod att genomögna hans »bilder ur skolpojkslifvet», glad vid åtanken på, att dessa burleska scener redan tillhöra ett dimhöljdt fjerran, och att de endast som skuggor kunna tjena till underlag för de ljusa bilderna af det nuvarande civiliserade skolpojkslifvet.

Den ända till det gemenaste själfsväld urartade lifligheten hos skolungdomen för trettio à fyrtio år sedan hade och har visserligen också *sina* beundrare; men svårligen torde någon vän af ungdomens sanna bildning kunna förneka att den hurtighet, som yttrar sig i djerfva gymnastiska saltomortaler eller i en tidig kännedom om de vapens bruk, hvilka en gång skola värna vår dyra fosterjord, är vida att föredraga framför raskheten och lifligheten i att uppfinna lumpna pojkstreck eller skickligheten i att bedraga och förhåna sina lärare.

Ära därför åt den unga generationen, på hvars hvita fanor, om också i osömmade bokstäfver, gömmer sig inskriptionen: »Hyllning och tack åt våra lärare, som med sanningens fackla lysa vår vandring till kunskapens och frihetens heliga tempelportar».

ADOLF BONNIERS förlag:

Röda Biblioteket.

God och intressant skönlitteratur.

1. LINDAU, PAUL, Helene Jung.

En spännande, men tillika intressant lektyr. — Skildringen sammanväld med den finaste teknik och den mest konstnärliga färgkomposition.

2. GASTYNE, JULES de, Den grå åsninnan.

En intressant, elegant skriven brottmåls historia af den kände franske författaren.

3. WILBRANDT, AD., Lifsleda.

Wilbrandt är en af Tysklands mest framstående författare och utmärker sig för sin eleganta stil och sina mästertliga naturskildringar. Förestående berättelse skildrar striden mellan en ung eldig italienska och hennes lefnadsströta ryska anförvanter.

4. TOLSTOY, LEO, Familjelycka.

En af den frejdade författarens måhända finaste skildringar uti människolivet, särskildt kvinnans lif. (N. Sk. P.)
— Genomträngd af skär poesi och psykologisk finhet. (Sk. D.)

5. MONNIER, MARC, Donna Grazia.

En intressant och lättläst novell. (Esk. T.)
En saftigt och med verklig talang målad genretaffa från det soliga, hetsiga södern. (N. Sk. P.)

6. HÄIDHEIM, L., Anonym.

En lifligt berättad tysk familjinteriör med en originell och väl utvecklad intrig. (N. Sk. P.)
Särdeles spännande... Intresset för händelserna gång stiger med hvarje sida man läser. (O. P.)

7. LIÈRES, GABR. v., Joachims kärlek.

En ädelt och fint skriven egendomlig kärlekshistoria. — Kan varmt anbefallas alla vänner af god familjeläsning.

8. FRIEDMANN, ALFRED, Borgiasringen.

Pris: 1 krona för hvarje band.

t.

dringon
tnärliga

n.

kände

are och
arskild-
g eldig

ngar ur
Pj

Dj

Tj
ån det
Pj

ll och
Pj
stiger
Pj

- Kan

UPPSALA UNIVERSITETSBIKLIOTEK

16000

001661440

